

PERSONBILDEVERNET

En fremstilling og vurdering av åndsverkloven § 45c om rett til eget bilde

Kandidatnr: 394

Veileder: Are Steinvik

Leveringsfrist: 25. april 2004

Til sammen 16851 ord

27.04.2004

Innholdsfortegnelse

1	<u>INNLEDNING</u>	1
1.1	TEMA OG PROBLEMSTILLING	1
1.2	AKTUALITET	1
1.3	AVGRENSING	2
1.4	RETTSKILDE/METODE	3
1.5	OPPGAVENS OPPBYGNING	3
1.6	BEGREPSAVKLARINGER	4
1.6.1	PERSONBILDEVERNET	4
1.6.2	MASSEMEDIA	5
1.6.3	OFFENTLIGE PERSONER	5
2	<u>REGLENE OM PERSONBILDEVERNET</u>	6
2.1	BESTEMMELSENS INNHOLD	6
2.2	RETTSKILDEBILDET	7
2.3	BESTEMMELSENS Plass i det juridiske landskap	9
2.4	PRESENS UTØVELSE AV SELVSENSUR	10
2.5	BEGRUNNELSEN FOR REGLENE OM PERSONBILDEVERNET	11
3	<u>ÅNDSVERKLOVEN § 45 C MATERIELT INNHOLD</u>	13
3.1	KRAVET TIL "ALLMENN OG AKTUELL SITUASJON"	13
3.1.1	ALLMENN INTERESSE	14
3.1.2	AKTUELL HENDELSE/SITUASJON	15
3.1.3	KRAV TIL INNHOLD	17
4	<u>OFFENTLIGE PERSONER</u>	21
4.1.1	SONDRING MELLOM OFFENTLIGE PERSONER	23
4.1.2	FORMÅLET MED SONDRINGEN	25
4.2	SONDRINGENS BETYDNING I PRAKSIS	26
4.2.1	ABSOLUTT OFFENTLIGE PERSONER	26
4.2.2	RELATIVT OFFENTLIGE PERSONER	27

4.2.3	OFFENTLIGE PERSONERS NÆRSTÅENDE.	28
5	<u>INTERESSEAVVEINING</u>	31
5.1	YTRINGSFRIHETEN CONTRA PERSONVERNET	32
5.2	INTERESSEAVVEINING UT FRA HVILKE MOTIVER DE ENKELTE AKTØRER HAR.	34
5.3	RELEVANTE HENSYN I DEN KONKRETE AVVEINING	35
6	<u>NYE HENSYN</u>	37
6.1	TOLKNING AV BEGREPET I FORHOLD TIL REALITY-KONSEPTER	37
6.2	TOLKNING AV BEGREPET I FORHOLD TIL MMS, (MOBILTELEFON-BILDER)	38
6.3	ANDRE FAKTORER	39
7	<u>MEDIENES UTENOMRETTLIGE SELVSENSUR</u>	40
7.1	PRESSENS FAGLIGE UTVALG	40
7.2	UTVALGETS FORMÅL	40
8	<u>OPPSUMMERING OG VURDERING</u>	44
8.1	LOVGIVNING CONTRA SELVSENSUR	48
8.2	KONKLUSJON	49
9	<u>LITTERATURLISTE</u>	50
10	<u>VEDLEGG</u>	A

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Retten til eget bilde er regulert i Lov om opphavsrett til åndsverk m.v. (åndsverkloven) av 12. mai 1961 nr. 2 i § 45c. Bestemmelsen ble tilføyd ved lov 23. juni 1995 nr. 37 og trådte i kraft 30. juni 1995. Lovfesting av rett til eget bilde gir rettsbeskyttelse til fotografier hvor ens egen person er avbildet. Unntatt fra dette rettslige vernet er personbilder hvis situasjonen er av allmenn og aktuell interesse jfr. åndsverkloven § 45c første ledd bokstav a.

I det følgende vil jeg gi en fremstilling og vurdering av reglene om personbildevernet i lys av en raskt voksende medieutvikling og de problemer dette kan medføre. Hensikten med denne avhandlingen er å gi en fremstilling av åndsverkloven § 45 c første ledd bokstav a og det eksisterende personbildevernet, og se på om dagens regelverk er tilfredsstillende og om det fungerer etter sin hensikt. Jeg vil foreta en tolkning av bestemmelsen i et juridisk perspektiv, med vekt på de ulike problemstillinger som vil kunne oppstå i praksis, ikke minst på grunn av eventuelle tolkningsproblemer som følge av at bestemmelsen inneholder upresise begreper.

1.2 Aktualitet

Mediene er i stadig forandring, på grunn av ny teknologi og massiv kommersialisering. Informasjonsmengden øker stadig, og informasjonsmåtene blir stadig flere. Vi får bilder gjennom TV, aviser, internett, og mobiltelefoner. Den tekniske utvikling de siste årene når det gjelder å ta, og videreformidle fotografier, har gjort det mulig for mange flere enn tidligere å spre fotografier på en rask og enkel måte.. Jeg tenker her bl.a. på digital fremvisning, internett og fotografering via mobiltelefon. Kommersialiseringen styrer i økende grad mediene og hva de skal legge vekt på når de lager sine forsider og reportasjer. I medienes kamp om leserne benyttes gjerne bildebruk brukes for å ”fange” lesernes oppmerksomhet. Man kan i dagspressen erfare at borgerkriger og andre katastrofer må vike for bilder av ”kjendiser” og overskrifter som ”Silje Stang har

brukket ryggen” (VG 3. mars 2004). Såkalt ”kjendisrelatert-stoff” tenderer til å bli mer og mer vektlagt både i dagspresse og ukepresse. Et slikt utviklingstrekk ble antydnet i Rt. 1996¹ hvor det fremgår at:

”Fotografiloven er fra 1960. Den gang hadde ikke det som i dag gjerne kalles ”kjendisreportasjer” tilnærmet samme omfang som nå. I dag informeres allmennheten om likt og ulikt fra kjente personers liv.”

Et utpreget trekk ved slik media-vinkling er utstrakt bruk av personbilder. Problemet ved slik bruk av personbilder er hensynet til den avbildede og dennes private sfære. På grunn av fotografiets sterke påvirkning/effekt kan en eksponering i TV eller aviser innebære sterkt inngrep i en persons private sfære.

Dette tilsier sterke personvernshensyn i forbindelse med publikasjon. Problemstillingen blir, som nevnt, stadig mer aktuell pga eksplosiv utvikling i massemedia, hvor enkeltpersoner kan bli utsatt for eksponering i massivt omfang, ikke sjelden uten å vite dette selv og uten å kunne bedømme konsekvensene². Det vil etter min oppfatning være i både mediernes og de avbildedes interesse om regelverket kan praktiseres så likt som mulig, ut fra en felles forståelse om hvor grensene går for offentliggjøring av personbilder. Dette kan virke både preventivt og veiledende for pressen slik at personvernet/bildevernets rettslige omfang ikke blir strukket i konkurransen mellom mediene.

1.3 Avgrensing

Spørsmålet om det personlige bildevern åpner for mange problemstillinger. Det vil favne for vidt for denne avhandlingen å behandle alle, så jeg har sett meg nødt til å foreta adskillige avgrensninger.

Det faller utenfor temaet i denne oppgaven å behandle andre lovregulerte bildevern, og jeg avgrensner derfor mot fotografiske verk og bestilte portretter. Tilsvarende gjelder for

¹ Rt. 1996 s. 390

² Marianne Levin 1986 s. 15

bildebruk etter straffelovens 390c³ og bruk av fotografier i forbindelse med strafferettspleien.. Jeg kan imidlertid komme inn på noen av hensynene som ligger til grunn for denne bestemmelsen, idet noen av disse er de samme hensyn også vil gjelde for personbildevernet etter åndsverkloven.. Avgrenser også mot en generell behandling av personvernet og ytringsfriheten, men der hvor det vil være nødvendig eller hensiktsmessig i denne fremstillingen vil jeg trekke dette inn da.. Et annet interessant problem er spørsmålet om erstatning eller andre sanksjoner har innvirkning på rettstridig bildebruk, men en full behandling av dette blir for omfattende for denne avhandlingen og avgrenser derfor mot dette også..

1.4 Rettskilde/metode

Åndsverkloven § 45c er en særbestemmelse som systematisk egentlig hører hjemme under personvernet. På den måten skiller den seg ut i immaterialrettens bestemmelser. Bestemmelsen er utgått fra tidligere lov om fotografier, som nå er opphevet. Det foreligger lite litteratur, og lite domspraksis på området, og jeg har i hovedsak måttet basere meg på forarbeider til lovbestemmelsen, litteratur - også fra andre land, uttalelser fra Pressens Faglige Utvalg og ulike parter i mediebildet⁴.

1.5 Oppgavens oppbygning

I det følgende vil jeg gjøre rede for det materielle innhold i bestemmelsen, herunder hvilke vilkår som må være oppfylt. Videre vil jeg gjøre rede for hvilke hensyn som ligger til grunn for å verne personbilder, og hvor grensene for offentliggjøring går. Dette må regnes som de to vesentlige hovedelementer i personbildevernet. For å belyse disse punkter, finner jeg det dessuten hensiktsmessig å gjøre nærmere rede for rettstilstanden de lege lata.

³ Lov av 4. juni 1999 nr. 37 Lov om endringer i rettergangslovene m.m. (kildevern og offentlighet i rettspleien)

⁴ Generalsekretær i Norsk Presseforbund Per Edgar Kokkvold, Nils Øy i Redaktørforum, Gunnar Bodahl Johansen ved Institutt for journalistikk

For å gjøre unødige gjentakelser, foretar jeg vurderinger fortløpende i redegjørelsen. Jeg vil til slutt likevel foreta en oppsummering og gi en sammenfattende vurdering til sist i avhandlingen.

1.6 Begrepsavklaringer

Innledningsvis vil jeg definere og klargjøre begrepene personbildevern, massemedia, og offentlige personer. Dette er ikke rettslig begreper, men fordi de er så sentrale i fremstillingen finner jeg det hensiktsmessig å definere disse særskilt. . Jeg kommer i tillegg til å foreta fortløpende definisjoner underveis.

1.6.1 Personbildevernet

Jeg har valgt dette begrepet som overskrift på oppgaven fordi det er beskrivende for hva åndsverkloven § 45 c dreier seg om. Hensikten med dette er å presiserer hva bestemmelsen omhandler. Åndsverkloven § 45 c retter seg utelukkende mot bilder hvor personer er avbildet.

Det finnes ikke noen ren lovfestet definisjon av begrepet personbildevern. Marianne Levin har imidlertid laget sin egen definisjon kalt: ”egenbildsrett”:

”Egenbildrätten innefattar alltså dels en rätt att slippa bli avbildad mot sin vilja, dels en rätt att slippa få oönskad bildinformation om sig spridd, om denne inte representerar ett oavvisligt samhällsintresse.”⁵

Begrepet er etter min oppfatning utledet fra hva og hvem vernet er gitt fordel for. I litteraturen⁶ omtales åndsverkloven § 45 c som regelen om rett til eget bilde. Ved benevnelsen personbildevernet, mener jeg dette presiserer at bestemmelsen utelukkende dreier seg om den avbildede person og retten til selv å bestemme over anvendelsen av dette. Det avgjørende er at personbildevernet gjelder bilder hvor en person kan identifiseres, enten dette skjer gjennom bildets tydelighet eller at bildet leder til andre informasjoner som identifiserer den omhandlede person⁷.

⁵ Marianne Levin, 1986, s 11

⁶ Henry Mæland 1985 og Marianne Levin 1986 s. 14

⁷ Marianne Levin, s. 107

I denne avhandlingen kommer jeg ikke inn på retten til å slippe å bli fotografert mot sin vilje, men konsentrerer meg om retten til å slippe å få uønskede fotografier av seg selv spredd. Jeg forutsetter også i den videre fremstilling at identifisering foreligger, samt at samtykke til offentliggjøring av eget bilde ikke er gitt.

1.6.2 Massemedia

Fordi unntakene i åndsverkloven § 45 c i hovedsak anvendes av massemedia, finner jeg det hensiktsmessig å definere hvilke medium som omfattes av uttrykket.

Offentlige Utredning av 1996:12 som omhandler temaet medieetikk, definerer utvalget medier som: aviser, ukeblader, fagblader radio og TV. Etter min oppfatning kan massemedia, ut fra en naturlig samlebetegnelse omtales som "presse".

Norsk Presseforbund som er et fellesorgan for norske massemedier i etiske og redaksjonelt faglige spørsmål⁸, har selv valgt å definere "presse" i vedtektene for Pressens Faglige Utvalg til å omfatte; trykt presse, nettpublikasjoner, radio og fjernsyn⁹. I denne definisjonen er det tatt høyde for den tekniske utvikling ved å innlemme nettpublikasjoner (nettaviser osv.) i sin definisjon. I den videre fremstilling blir presse og media å anse som det samme, hvor dagspressen og den kulørte ukepresse ofte blir fremhevet fordi de er sentrale aktører i denne forbindelse.

1.6.3 Offentlige personer

Unntakene i åndsverkloven § 45 c gir anledning til å offentliggjøre personbilder av såkalte "offentlige personer". I tolkning av hvem dette unntaket kan gjelde for, er derfor spørsmålet om hvem som er "offentlig person" meget sentral.

Offentlige personer er "personer som i kraft av sin stilling sies å tilhøre samfunnet mer enn andre".¹⁰ Denne definisjonen er ment å omfatte enkelte personer som har mer allmenn og aktuell interesse enn andre. I forarbeidene til fotografiloven av 1909 har lovgiver angitt at:

"Enkelte personer tilhører paa grund af sitt virke mer samfundet end de øvrige. Andre træder ved en enkelt begivenhed eller anledning for et øieblik ud af

⁸ NOU 1996:12 s. 24

⁹ Vedtekter for Pressens Faglige Utvalg § 1 første ledd

¹⁰ Andreas Galtung, 1991 s. 97

privatlivets halvllys. I saadanne tilfælde bør dagspressen og den illustrerede presse have lov til at offentliggjøre et fotografi ag vedkommende person uden at behøve at indhente hans samtykke.”¹¹

I følge Henry Mæland forutsetter forarbeidene således at enkelte personer kommer i særstilling ved at de har redusert vern for eget bilde, og vil omfatte kongelige, politiske personligheter, vitenskapsmenn, sportsutøvere, skuespillere etc.¹²

2 Reglene om personbildevernet

2.1 Bestemmelsens innhold

”Fotografi som avbilder en person kan ikke gjengis eller vises offentlig uten samtykke av den avbildede, unntatt når

- a) avbildingen har aktuell og allmenn interesse,*
- b) avbildingen av personen er mindre viktig enn hovedinnholdet i bildet,*
- c) bildet gjengir forsamlinger, folketog i friluft eller forhold eller hendelser som har allmenn interesse,*
- d) eksemplarer av avbildingen på vanlig måte vises som reklame for fotografens virksomhet og den avbildede ikke nedlegger forbud, eller*
- e) bildet brukes som omhandlet i § 23 første ledd tredje punktum eller § 27 andre ledd.*

Vernet gjelder i den avbildedes levetid og i 15 år etter utløpet av hans dødsår.”

Lovgiver har i åndsverkloven § 45c første ledd bokstav a valgt å angi grensen for hva som er rett og galt ved skjønnsmessig utformede begreper. På den måten overlater lovgiver det til domstolene å fastsette hvor grensen går for lovstridig offentliggjøring av

¹¹ Udkast til Lov om fotografiret med motiver. Afgivet til kirke- og undervisningsdepartementet og den under 29de december 1906 nedsatte komite. Kristiania 1907, s. 13.

¹² Henry Mæland 1995 s. 201

personbilder. Over tid danner det seg en oppfatning gjennom praksis, og denne blir således retningsgivende.

2.2 Rettskildebildet

Den avbildedes rett til eget bilde er utgangspunktet for bildevernet jfr. åndsverkloven § 45 c. Dette innebærer at den som er avbildet på et fotografi kan bestemme over anvendelsen av dette. Det er imidlertid akseptert at media i stor utstrekning bruker personbilder i forbindelse med reportasjer, artikler, intervjuer m.m. Dette støttes av Henry Mæland¹³, i artikkelen ”Retten til eget bilde og fotografilovens § 15” hvor han tar utgangspunkt i

”prinsippet om ytringsfrihet og behovet for bilder i forbindelse med medias dekning av aktuelle og allmenne hendelser”.

Ytringsfriheten beskyttes av grunnlovens § 100¹⁴ samt av Den europeiske menneskerettighetskonvensjonens art. 10¹⁵, og fastslår et sentralt prinsipp om rett til ytringsfrihet uten inngrep av offentlige myndigheter.¹⁶ Ytringsfriheten er blant et av våre viktigste prinsipper som har festet seg i moderne tid, mens bruk av bilder har over tid funnet sin naturlige plass i mediebildet, og blitt en sentral del av nyhetsformidlingen.

I en utredning i NOU 1996:12 støtter Cato Schiøtz bildebruk i mediene:

”Publisering av fotografi som avbilder en person, er noe som hører med til den daglige virksomheten innenfor media generelt. Bruk av stillbilder og levende bilder, inngår på lik linje med tekst og lyd som et sentralt virkemiddel i formidlingen av informasjon.

¹³ Henry Mæland, Retten til eget bilde og fotografilovens §15 (Lov og rett 1995) s. 195

¹⁴ Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814

¹⁵ Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter av 4. november 1950 (EMK)

¹⁶ NOU 1996: 12 s. 12

*Slik bruk av personbilder er omfattet av den alminnelige ytringsfriheten.*¹⁷

Ved denne uttalelsen slår Cato Schiøtz fast at bruk av bilder i media er noe som hører med i mediebildet i dag. Han understreker derved at det har foregått en utvikling i mediene, og at det nå er fullt ut akseptert at personbilder også hører inn under informasjonsformidlingen, på lik linje med de trykte skrifter. Lovgiver har derfor gitt unntak for offentliggjøring av bilder som er av ”aktuell og allmenn interesse” i åndsverkloven § 45 c første ledd bokstav a. Det er ikke tvil om at medias anvendelse av bilder underbygger og styrker effekten av de trykte eller oppleste skrifter. Det kan dreie seg om publisering av portretter i forbindelse med intervjuer, men også i forbindelse med reportasjer kan det være ønskelig å illustrere spesielle hendelser med personbilder. Dette gjøres ofte for å verifisere hendelser, men også for å skape mer oppmerksomhet rundt en hendelse eller utgivelse. Når man skriver biografier om kjente mennesker, både autoriserte og ikke-autoriserte sådanne, vil man finne det naturlig å publisere bilde av den omtalte person på bokens forside. Dette er noe kjente personer må finne seg i. Bilder sier ofte mer enn 1000 ord, idet bilder fanger vår oppmerksomhet hurtigere, og når man i tillegg kan knytte bilde av en person til en bestemt nyhet, sitter informasjonen lenger i hukommelsen vår. Å få seg selv avbildet i media kan derfor i enkelte tilfeller innebære et voldsomt inngrep i ens personlige sfære eller personlighet som kan føles krenkende. Enkelte publiseringer av personbilder kan derfor være rettsstridige. Om de er det vil bero på interesseavveining mellom personvern hensyn og ytringsfrihet basert på samfunnets behov for informasjon via pressen.

Da det er de samme hovedhensyn som ligger til grunn for personvernet, mener jeg det er relevant å se hen til de grunnleggende prinsipper som gjelder for personvernet generelt. I dette ligger at visse prinsipper som gjelder for det ulovfestede personvernet også vil kunne få anvendelse for personbildevernet. Den viktigste rettskilden i denne forbindelse kom ved anerkjennelsen av det ulovfestede personvernet i Rt 1952 s 1217, i dommen om ”To mistenkelige personer”. I denne dommen forbød retten en filmatisering av en sann historie om en jakt på to innbruddstyver som hadde drept en lensmann. Den tidligere innsatte, som hadde sonet sin dom, fikk stanset filmen under hensvisning til det ulovfestede personvern. Høyesterett knyttet avgjørelsen til en konkret vurdering av hva

¹⁷ NOU 1996: 12 Utredning om personvern ut fra en juridisk synsvinkel av advokat Cato Schiøtz s. 54

som måtte anses som utilbørlig inngripen i ens personlige sfære. Det ulovfestede personvernet kan etter dette komme inn som faktor i vurderingen av hva som kan offentliggjøres av personbilder etter en tilbørlighetsvurdering. Dersom inngrepet innebærer et uforholdsmessig inngrep i den personlige sfære, kan slik offentliggjøring være rettstridig.

2.3 Bestemmelsens plass i det juridiske landskap

Bestemmelsen i § 45c i åndsverkloven¹⁸ regulerer retten til den avbildede, og når det er lov å offentliggjøre personbilder uten dennes samtykke. Regelen kan ses på som en personvernregel idet retten innebærer at den avbildede i utgangspunktet kan slippe å få spredd uønsket bildeinformasjon om seg selv. Jeg vil i det følgende se nærmere på bestemmelsens plass i det juridiske landskap, og hvorfor bestemmelsen er lagt til åndsverkloven, selv om den i utgangspunktet kan ses på som en personvernregel.

Hovedregelen i åndsverkloven er at den som tar bildet også har opphavsrett til det. Dette fremgår av åndsverkloven § 1, og betyr at fotografen i utgangspunktet har enerett til fotografiet. Åndsverkloven § 45c innebærer således en faktisk begrensning i denne eneretten. Begrensningen innebærer at man må ha samtykke fra den avbildede for å kunne vise bildet offentlig. Denne bestemmelse er en videreføring fra fotografilovens § 15 som var gitt til vern for den avbildede, og var således ikke en immaterialrettslig bestemmelse selv om den ble plassert i åndsverkloven.¹⁹ I følge disse forarbeidene²⁰ kunne bestemmelsen systematisk blitt plassert under personvernlovgivningen. Man fant imidlertid at en plassering i åndsverkloven i forbindelse med innlemmingen av fotografiloven, av informasjonshensyn, ville være den beste løsningen. Der det i den videre fremstilling henvises til den nå avløste fotografilovs § 15, er det åndsverklovens § 45 c første ledd bokstav a som har tilsvarende anvendelse og som gjelder.

¹⁸ Lov om opphavsrett til åndsverk m.v. av 12. mai 1961 nr. 2

¹⁹ Ot. prp. nr. 54 (1994-95) s. 12

²⁰ Ot. prp. nr. 28 (1959-60) s. 2

2.4 Pressens utøvelse av selvsensur

Jeg vil i det følgende kort gjøre rede for pressens selvsensur og betydningen av dette arbeid i forhold til lovgivningen. En mer utfyllende redegjørelse for utvalget som utøver selvsensuren, vil bli gjort rede for i avhandlingens punkt 7.

Utenfor det rettslige personbildevernet i åndsverkloven § 45 c, har pressen et eget utvalg som tar vare på medieetikken i pressen. Dette er et utenomrettslig utvalg som arbeider ut fra en selvpålagt ”Vær varsom-plakat”²¹ og som driver med en form for ”selvsensur”. Denne virksomheten drives av det bransjestyrte Norsk Presseforbundet (NP) og håndheves av Pressens Faglige Utvalg (PFU). Dette utvalget arbeider blant annet med å påse at offentliggjøring av personbilder skjer etter deres egne medieetiske regler. I følge Are Steinvik²² har organisasjoners normer og responspraksis ingen rettsvirkninger, men det kan tenkes at domstolene legger vekt på de bransjeoppfatninger som her kommer til uttrykk ved anvendelse av rettslige standarder, og som moment i de skjønnsmessige avveininger som må foretas av domstolene. Are Steinviks inntrykk er likevel at domstolene legger nokså liten vekt på slike kilder. Jeg har bare funnet enkelte henvisninger til PFUs uttalelser, og kan støtte meg til dette synspunktet. I Rt. 1987 s 1082 ble uttalelse fra PFU lagt vekt på i spørsmål om hvor langt fotografilovens § 15 annet ledd nr. 1 rekker²³. Retten understreket her at uttalelsene fra PFU gjaldt tre tilfeller hvor alle hadde samme syn, og jeg antar det i denne forbindelse ikke var uvesentlig at det forelå tre samsvarende uttalelser, og at dette var grunnen til rettens vektleggelse. PFUs retningslinjer kan etter min oppfatning virke som en slags veileder og irettesetter snarere enn et fellende organ. Det blir ikke gitt noen sanksjoner for fellende uttalelse foruten at den fellende uttalelse må offentliggjøres i det felte mediets eget organ som en slags gapestokk. Jeg stiller meg tvilende til dennes preventive og opprettende kraft, spesielt når det gjelder offentliggjøring av personbilder. En uttalelse kan alltid tilbakevises, mens det i praksis ikke er mulig å få en offentliggjøring av et bilde ugjort.

²¹ se vedlegg 1

²² Are Steinvik, 2004 s. 17

²³ Rt. 1987 s. 1088

2.5 Begrunnelsen for reglene om personbildevernet

Etter norsk lov er det satt enkelte begrensinger i adgangen til å publiseres bilder av andre personer. Publisering av bilder kan rammes både av injuriebestemmelser, straffelovens § 390 om privatlivets fred og domstollovens § 131A. Det kan imidlertid være at enkelte publiseringer av personbilder ikke rammes av noen av disse bestemmelsene, men at personvern hensynet likevel tilsier at publisering er rettstridig.²⁴ Dersom en publisering føles krenkende for den avbildede, kan dette tilsi at offentliggjøring ikke bør skje. I Ot. prp. nr. 28²⁵ ble det i forarbeidene uttrykt bekymring for at straffelovens bestemmelser i § 390 om krenkelse av privatlivets fred ikke ville gi tilfredsstillende beskyttelse for en avbildet person. Man gikk derfor inn for å opprettholde det personlig bildevern som allerede eksisterte i fotografiloven. Vi har helt fra århundreskiftet hatt et generelt vern om rett til eget bilde, hvor lovgiver i utkast til Lov om fotografiret uttalte at:

*”Den avbildede person er beskyttet derved, at hans samtykke udkræves for at den fotografiske eneret kan udøves. Det samme udkræves ogsaa, hvor det gjælder personbilleder, hvortil der ikke eksisterer fotografisk eneret. Men denne personlige ret maa taale en begrænsning, hvor den enkelte person spiller en mindre fremtredende rolle, eller endelig, hvor hensynet til retspleien og den offentlige sikkerhed taler for, at et portræt, bør kunne offentliggjøres.”*²⁶

Forbildet for de norske bestemmelsene var den tyske lov av 9. januar 1907²⁷. Det ble i forarbeidene til lov om fotografiret²⁸ av 1909 erkjent at bestilte personfotografier bare hadde begrenset vern, men at bestemmelsen som omhandlet dette:

²⁴ NOU 1996: 12 s. 54

²⁵ Ot. prp. nr. 28 Lov om rett til fotografier (1959-60) s. 11

²⁶ Utkast til Lov om fotografiret med motiver 29.12.1906 s. 7

²⁷ Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der bildenden Künste und der Photographie vom 9. Januar 1907.

²⁸ Utkast til lov om fotografiret med motiver 29.12.1906 s. 7

”dog var et skridt i retning af anerkjennelse av en personlig ret for den afbildede person og den fotografiske eneret.”

Dette utgangspunktet til personbildevernet ble plassert i lovens § 7 I, og videreført i omskrevet form i etterfølgende fotografilover, og er nå innlemmet i åndsverkloven § 45 c. Denne bestemmelsen gir den avbildede enerett til å bestemme over anvendelsen av bildet.

Unntaket i bestemmelsen begrenser den avbildedes bestemmelsesrett over eget bilde hvor avbildingen har ”aktuell og allmenn interesse”. Begrunnelsen for unntaket er hensynet til at samfunnsnyttig informasjon skal kunne formidles til de som har nytte og behov for det. Selv om man mener at et personbilde har aktuell og allmenn interesse, kan det være situasjoner hvor offentliggjøring likevel ikke bør skje. Dette fordi det kan føles krenkende eller få alvorlige konsekvenser for den avbildede. Det kan eksempelvis være at en person som regelmessig er i offentlighetens interesse fordi han er skuespiller eller politiker, blir avbildet på en privat ferie. Selv om denne personen befinner seg på en offentlig badestrand eller i en restaurant, kan det oppleves krenkende for den avbildede om også private øyeblikk blir eksponert via media til allmennheten. Dette kan oppleves som integritetskrenkelse og fredskrenkelse på omtrent samme måte som for en helt ukjent person som er vant til å ferdes i fred. Henry Mæland uttrykker at ”også offentlige personer i slike tilfeller må ha krav på å være i fred”²⁹. Marianne Levin har i sin utredning om ”Rett til egen bild”³⁰ gitt følgende eksempler på offentliggjøringer av personbilder som av hensyn til den avbildede bør ha vern:

- Situasjoner med inngripen i den personlige sfæren, hvor eksempelvis bilder er tatt med teleobjektiv eller bilder tatt uten viten av den avbildede, når disse tror de er beskyttet eller private (snikfotografering).
- Umotiverte avsløringer om private forhold.
- Umotiverte identifiseringer av personer.
- Publisering som fremstiller en person i falsk lys.³¹

²⁹ Henry Mæland 1995 s. 197

³⁰ Marianne Levin, 1986 s. 15

³¹ min egen frie oversettelse fra svensk.

Dette er eksempler på tilfeller eller situasjoner hvor det kan være behov for et selvstendig vern for eget bilde, og jeg mener at bilder tatt med telelenser eller på fordekte måter, indikerer at bildene er tatt uten samtykke og mot den avbildedes viten eller vilje. Sterke personvern hensyn ligger til grunn for at den avbildede i utgangspunktet skal få bestemme over en publisering av bilder av seg selv.

3 Åndsverkloven § 45 c materielt innhold

Hvilke personbilder som omfattes av unntaket i regelens første ledd bokstav a, bestemmes ut fra en tolkning av de der gitte rettslige standarder. Avgjørelsen vil blant annet bero på en avveining mellom kryssende hensyn. Dette blir gjort etter en helhetsvurdering hvor hensynet til ytringsfriheten og pressens informasjonsplikt m.v. blir veid mot hensynet til beskyttelse av enkeltmenneskets integritet og verdighet. I denne vurdering blir hver enkelt sak individuelt behandlet, hvor de samme hensyn som gjelder for personvernet generelt, også kan være relevante.

3.1 Kravet til "allmenn og aktuell situasjon"

Vilkår for å kunne offentliggjøre personbilder uten samtykke, er at avbildingen er av "aktuell og allmenn interesse". Hva som faller inn under disse begrepene er således ikke klart definert, og vi er nå i kjerneområdet for oppgavens tema. Begrepene er, som nevnt rettslige standarder, og det nærmere innhold kan være vanskelig å fastlegge. Begrepenes innhold må således bero på en konkret vurdering i hver enkelt sak. Spørsmålet om hva som må til for at noe er "aktuelt og i allmenn interesse" blir fastlagt ut fra en konkret helhetsvurdering. En alminnelig ordfortolkning av begrepene kan imidlertid gi en viss veiledning og kan virke som et slags utgangspunkt for denne vurderingen.

3.1.1 Allmenn interesse

Ordet allmenn kommer fra det tyske ordet (all)gemein' som betyr; felles for alt/alle. Offentlige saker dreier seg i hovedsak om ting som angår oss alle, og vil være av allmenn interesse for de fleste. Hendelser som er vanlige, gjengs eller generelle vil etter en alminnelig forståelse også falle inn under uttrykket, men begrepet er likevel vanskelig å angi presist etter disse tolkningene. Jeg vil anta at begrepet ikke skal forstås som absolutt, men indikere at det bør foreligge en viss interesse for avbildingen for at lovens vilkår skal være oppfylt her. Mer konkret i sin tolkning var Horten herredsrett i 1983³² hvor de la til grunn at unntaket i § 15 ”tok sikte på en publisering gjennom massemedia så som aviser, tidsskrifter, ukepresse og fjernsyn.” Dette innebærer at bestemmelsen i hovedsak er rettet mot redaksjonelt materiale. Redaksjonelt stoff i aviser, fjernsyn og ukepresse henvender seg generelt til allmennheten, som formidlere av nyheter og annen samfunnsnyttig informasjon, og må sies å være uproblematisk tolkning av den første del av bestemmelsen, se for øvrig definisjon av massemedia i punkt 1.6.2. Ut fra dette mener jeg det vil være riktig å si at det i praksis vil være redaktørens ansvar å bestemme hva som til enhver tid er allment interessant, noe de gjør i realiteten også. I tråd med formålet til unntaket i bestemmelsen, at unntaket er gitt ut fra hensynet til allmennhetens informasjonsbehov, viser jeg til Rt. 2001 s. 1691³³ som uttaler at:

”Det nærmere innhold i bestemmelsen må fastlegges ved en interesseavveining, der i første rekke allmennhetens informasjonsbehov veies mot den avbildedes interesse i vern mot bruk i sammenhenger som er urimelig belastende.”

Det er klart at pressens hovedoppgave er å dekke allmennhetens informasjonsbehov. Dette behovet dekker media ved å informere om spesielle hendelser, ulykker, politiske uttalelser, forvaltningsmessige tiltak, sportsbegivenheter med mer. I tillegg dekker de både litterære og utøvende kunstuttrykk og andre hendelser av underholdningsverdi. Det er viktig å merke seg at hendelsene ikke behøver å være interessante for alle i Norge for å kunne falle inn under unntaksbestemmelsen. En lokalavis som anmelder en lokalrevy eller dekker en lokal fotballkamp er i lovens forstand allmenn interessant for

³² RG 1983 s 822

³³ Rt. 2001 s. 1694

det lille samfunn avisen dekker, så også lokale politikere og lignende. Det er i denne forbindelse nyhets- eller informasjons-verdien som avgjør interessen. Det man kan forvente vil være av interesse for den massen man skal formidle informasjonen til, er det som er avgjørende for om noe er allment interessant etter åndsverkloven § 45 c første ledd bokstav a.

3.1.2 Aktuell hendelse/situasjon

En alminnelig forståelse av uttrykket ”aktuelt”, vi si at det har interesse akkurat nå. Det kan dreie seg om en nåværende eller nærværende situasjon. Etter ordlyden vil en hendelse som har skjedd i nåtid, være aktuell. Det kan i denne forbindelse dreie seg om dagsaktuelle hendelser. Men selv om hendelse ikke er helt ny, kan den være aktuell, hvis den er av betydning i en viss sammenheng. Således kan et personfotografi som tidligere har vært offentliggjort, igjen få aktuell interesse. En slik fortolkning er dog bare et utgangspunkt og må utfylles med andre kilder. Om hva som kan være aktuelt, ble uttalt i den tidligere fotografilov av 1960 § 8.³⁴

”likeeins kan fotografiske bilete, som er offentleggjorde, mot vederlag gjevast att i aviser og tidsskrift i samband med dagshendingar, og i biletkringskastingsprogram”

Denne bestemmelsen forutsetter at hendelsen bildet knyttes opp mot er ”dagshending”, uten at dette har blitt definert nærmere verken her eller i andre forarbeider³⁵.

. I Rt. 1995 s. 1948³⁶ tolket retten bestemmelsen etter ordlyden og formålet: ”slik at bestemmelsen skal tilgodese allmennhetens interesse i best mulig informasjon om dagsaktuelle hendelser.” I denne tolkningen la retten vekt på hva som ligger i ordene ”dags” og ”hending” som tilsier at en hendelse som har skjedd den samme dag, vil være aktuell. Dette ga etter rettens oppfatning relativt klare indikasjoner på hva det siktes til. At ”dags-” refererte til noe som skjedde samme dag, og ”-hending” at det må ha skjedd ”noe”. I forhold til forståelsen av begrepet på en slik måte mener jeg tolkningen ikke bør praktiseres for strengt. Selv om en hendelse har skjedd for noen dager siden, bør

³⁴ Fotografiloven av 17. juni 1960, § 8, annet ledd.

³⁵ Ot.prp. nr. 28 (1959-60)

³⁶ Rt. 1995 s. 1953

den ikke ekskluderes som dags-fersk av den grunn. Enkelte medier har ikke daglige sendinger, men bør selvfølgelig ha mulighet til å offentliggjøre bilder tilknyttet hendelser i forhold til sine utgivelser. Dette vil i praksis kunne gjelde for den kulørte ukepresse som Se og Hør og Her og Nå. Jeg finner støtte for dette syn i Rt. 1996 s. 390 hvor retten mente kravet til aktualitet måtte være oppfylt for Se og Hørs vedkommende, selv om hendelsen strengt tatt ikke var dags-fersk. Det ble her tatt hensyn til at Se og Hør er et ukeblad som omtaler begivenheter ukentlig, i motsetning til dagsaviser som rapportere daglig. Jeg vil anta at terskelen for at noe er dagsaktuelt for dagsaviser vil ligge høyere, uten at jeg tør å angi dette konkret.

Etter formålet til bestemmelsen, er det nytteverdien samfunnet har i å bli informert om viktige saker som omfattes av unntaket. Spørsmålet om hva som er allment interessant vil i så henseende kunne tolkes til hva som har nyhetsverdi eller nytteverdi for allmennheten.³⁷ I denne vurderingen kan spørsmålet om avbildingen kan sies å være av allmenn interesse i øyeblikket den formidles, være relevant. For nyheter vil dette typisk gjelde ulykker, politiske meningsutvekslinger med mer, omtrent det samme som faller inn under uttrykket allment interessant i 3.1.1. Forskjellen i denne vurderingen er tidsaspektets betydning. "Gamle" bilder kan ikke offentliggjøres uten at det kan knyttes til noe som igjen har blitt aktuelt. Dette ble lagt vekt på i Rt. 1987 s. 1086 hvor det fremgår at:

"I kravet til aktualitet ligger det en tidsavgrensning: Det kan være at den det gjelder må tåle å bli avbildet i en bestemt situasjon eller tidsrom, men at han senere må ha krav på beskyttelse mot den publisitet som ligger i ny avbilding."

I denne dommen ble et bilde brukt i en annen anledning enn den bildet ble tatt til. Avbildingen ble her ansett rettstridig og ett av de relevante momenter i vurderingen var at bildet kunne formidle at det viste den avbildede i en aktuell situasjon. Hvis ikke avbildingen tidsmessig kan anses å være aktuell, tilsier personvern hensynet at den avbildede bør beskyttes.

³⁷ Henry Mæland 1995 s. 201

3.1.3 Krav til innhold

Et annet spørsmål som må stilles i forbindelse med hva som er aktuelt som dagshending, er spørsmålet om kravet til innhold, og hva som må til for at hendelsen skal ha nyhetsinteresse for det allmenne lag. Det er utvilsomt at dekning av nyheter både innenriks og utenriks vil kunne bli dekket uten at det stilles for stenge krav til innholdet. Når det gjelder såkalt kjendisstoff har rettspraksis valgt en litt mer restriktiv linje.

Dette spørsmålet ble behandlet i Borgarting lagmannsretts dom av 1996 s. 390 hvor retten sa at:

”Forståelsen av fotografilovens begrep dagshending i forbindelse med kjendisstoff er drøftet i Høyesteretts dom inntatt i Rt. 1995 s. 1948 flg.³⁸

De viste her til en sak som gjaldt gjengivelse i Se og Hør av fjernsynsbilder av barna til Diana Ross og Arne Næss, hvor det ble uttalt at man:

”så ingen grunn til å legge et snevert syn til grunn ved fortolkningen av uttrykket i den forstand at hendelsen må ha spesielt stor nyhetsverdi eller være av interesse for en stor del av befolkningen. Men et visst minstemål av generell nyhetsverdi må kreves (.....) Vanlige hendelser –som bare har interesse fordi de angår kjente personer – slås ofte stort opp, og pressen skaper til dels ”nyheter” av helt trivielle ting, uten virkelig informasjonsverdi for allmennheten. At det er interesse for dette stoffet, er etter min mening ikke i seg selv tilstrekkelig til å gi ”nyheter” av denne art karakter av ”dagshending” i lovens forstand.”³⁹

Det som i denne forbindelse er av interesse, er spørsmålet om hvorfor retten mener det bør settes strengere krav til innholdet når det gjelder kjendisstoff. Retten mente i dette tilfellet at det måtte legges et visst minstemål til grunn for hva som har generell nyhetsverdi for å kunne defineres som ”dagshending”. I denne forbindelse viste man til den utvikling som har skjedd siden fotografiloven av 1960 ble laget. Retten erkjente her

³⁸ RG 1996 s. 395

³⁹ l.c s. 1953

at mediene og leserne har økende interesse for ”kjendisreportasjer”, hvor kravet til innhold kan bli mer og mer fraværende. Den moderne nyhetsreportasje burde etter rettens oppfatning tolkes bredt innholdsmessig, men på dette området mente de imidlertid at terskelen måtte legges høyt for at avbildingen skal ha nyhetsverdi i lovens forstand. Ved denne uttalelsen slo retten fast hva som kan kalles ”dagshending”, eller rettere sagt, hva som **ikke** ville være det i denne forbindelse, og presiserte her hva som **minst** kreves for at det skal foreligge en dagshending, hvertfall når det gjelder såkalt kjendis-stoff. Etter en slik tolkning kan mediene ikke uten videre offentliggjøre bilder av personer bare på grunnlag av at de er kjendiser.

Rettslige standarder er ofte gitt av lovgiver for å gi rom for dynamisk tolkning som utvikler seg i takt med tiden. Dette er grep retten har fått for å kunne styre mot ønsket rettstilstand. Det er ikke tvil om at det er allmenn interesse for bilder av kjendiser. Dette bekreftes ikke minst av den kulørte ukepresses opplag. Etter lovens ordlyd faller slike bilder inn under loven, forutsatt at bildene er aktuelle. Siden det foreligger allmenn interesse for kjendiser generelt, vil det i realiteten kunne offentliggjøres et bilde av en kjendis hvis bildet nettopp er tatt. I denne dommen mener jeg imidlertid at retten har ønsket å begrense unødig personfokusering ved å presisere en nedre grense for standarden. Denne fremgangsmåten er i tråd med Are Steinviks uttalelse vedrørende tolkning av de rettslige uttrykk:

”Når derimot åndsverkloven ved unntaksreglene i § 45c, bokstav a), etter bestemte grenser for det vernet som gjelder for eget bilde, må domstolene i utgangspunktet respektere disse grensene. Men det kan forekomme at unntakene må tolkes snevert eller innskrenkende, slik at inngrepene i hovedregelen om retten til eget bilde ikke gjøres med omfattende enn formålet med unntakene kan rettferdiggjøre.”⁴⁰

Steinvik viser i denne sammenheng også til Stuevold Lassen og Kvamme 1974 s. 163-164, som nevner som eksempel at det ikke alltid, eller på en hvilken som helst måte, bør kunne gjengis et fotografi av en fremtredende politiker i underbuksene. På den annen

⁴⁰ Are Steinvik 2004 s. 24

side stiller Are Steinvik⁴¹ spørsmålstegn ved rettens gradering. Han mener det ikke tjener den individuelle og offentlige meningsdannelse dersom pressefriheten begrenses til bestemte saksområder, også den underholdende journalistikk. Steinvik presiserer at skillet mellom underholdning og informasjon brytes ned. Fordi nyheter i stadig større grad presenteres på en underholdende måte, bør ikke dette rammes og ekskluderes som informasjon av allmenn og aktuell interesse av den grunn alene. Det bør i utgangspunktet gjøres ut fra en avveining mellom kryssende hensyn som personverninteresser og ytringsfrihetens interesser.

Av hensyn til bestemmelsens formål, anser jeg retten har tolket uttrykket innskrenkende. Formålet med bestemmelsen er å sikre personvernet. I samfunnsdebatten blir det ofte uttrykt bekymring for at kjendis-relaterte nyheter med personfokusering på grunn av kommersialisering i mediene, kan komme til å legge grunnleggende personvernhensyn på strekk. På den annen side har unntakene som formål å ivareta den oppgave pressen har i å formidle kritisk og informativ journalistikk. Skal de klare denne oppgaven på en noenlunde grei måte, bør forholdene ligge til rette for at de skal kunne formidle dette uten for store hindringer. Siden personfotografier etter hver har blitt en naturlig del av medienes formidlingspraksis, ville en suveren enerett til å råde over egen bilder, reelt blitt en slags sensur av pressen. Innholdet i mediene ville da, etter min mening lide uten unntakene i personbildevernet. Det spesielle med offentliggjøring av personbilder, er identifiseringen. Er man først blitt identifisert i forbindelse med offentliggjøring av personbilde, kan man vanskelig ”av-identifiseres” i ettertid. Offentliggjørelser som er rettstridige blir derfor stående med de skadevirkninger dette måtte innebære. De offentliggjøringene av personbilder som er rettstridige er ofte avbildinger av personer i spesielt sårbare situasjoner, og det kan for den avbildede være av uopprettelig skade om bildet likevel ble publisert. Det skal imidlertid ikke være slik at enhver selv skal kunne bestemme over enhver offentliggjøring av bilder av seg selv. Dette ville vanskeliggjøre medienes formidlingsoppgave, særlig på den kritiske journalistiske siden. Hensynet til den frie presse og ytringsfriheten rettferdiggjør unntaket i åndsverkloven § 45 c første ledd bokstav a. Den frie presse skal i utgangspunktet praktisere usensurert journalistikk som samfunnets ”vakt-bikkje” og ofte de svakes representant. Forhåndssensur er noe

⁴¹ Are Steinvik 2004 s. 33

lovgiver i ytterst få tilfeller tyr til. Ironisk nok var det i ”To mistenkelige menn-
dommen”⁴² nettopp forhåndssensur som måtte til for å stadfeste det ulovfestede
personvernet.

Selv om kjendis-stoff kan sies å være av interesse for allmennheten, er bestemmelsen i
utgangspunktet en personvernregel som skal ta vare på den avbildedes personlige sfære.
Kjendis-stoff er har etter min oppfatning i utgangspunktet liten verdi som
samfunnsnyttig informasjon. Formålet med åndsverkloven § 45 c første ledd bokstav a
tilsier at en generell interesse for kjendis-stoff ikke bør prioriteres fremfor retten til å
bestemme over eget bilde.

En innskrenkende tolkning av hva som faller inn under begrepet dagshending i slike
tilfeller, vil etter min mening ikke forringe den journalistiske frihet til å dekke
samfunnsnyttige hendelser eller å gi informasjon med nytteverdi, og jeg kan slutte meg
til rettens linje her. I dette ligger at man ikke kan offentliggjøre bilder av hvem som
helst uten aktverdig grunn. Såkalte kjendis-fotografier kan ikke ukritisk benyttes, selv
om det kan hevdes at det faktisk foreligger en allmenn interesse for bilder av kjendiser i
alle slags situasjoner jfr. Rt. 1995 s. 1953.

Sammen med avgjørelsen av Rt. 1995 s. 1953 (Diana Ross og Arne Næss) mener jeg at
uttalelsen i Rt. 1996 s. 395 vedrørende forståelsen av hva som faller inn under begrepet
”dagshending”, er lovgitte grep domsmyndigheten har benyttet seg av for å hindre
utflytning av de rettslige standarder i åndsverkloven § 45 første ledd bokstav a.. At dette
etter hvert har blir sett på som et problem har på forskjellig vis blitt påpekt, blant annet i
NOU 1996:12 hvor det uttales at⁴³:

*”Det er bred enighet om at konkurransen mellom mediene har hardnet til også i
Norge. Det er ikke bare en økonomisk konkurranse, men også en konkurranse
om oppmerksomhet – mellom mediene og den enkelte redaksjonelle medarbeider
.... Den mediekritiske opinionen lot høre fra seg i kjølvannet av den famøse
Dagbladet-saken i januar 1995 da Dagbladet brakte et bilde av en myrdet,*

⁴² Rt. 1952 s. 1217

⁴³ NOU:1996 s. 12

prostituert kvinne på førstesiden. Kvinnen var halvnaken, og bildet var hentet fra hennes egen markedsføringskatalog. Avisen mottok svært mange reaksjoner på oppslaget, og Pressen Faglige Utvalg uttalte kort tid etter at Dagbladet hadde brudt god presseskikk i denne saken.

Kravene til lønnsomhet i mediene øker, og det er mange aktører på samme marked. Det er all grunn til å tro at den generelle kommersialiseringen av mediene gir en mediesituasjon som skader personvernet.”

Her viser arbeidsgruppen til en offentliggjøring av personbilde hvor kampen om leserne og deres oppmerksomhet ble prioritert fremfor hensynet til den avbildede. Det er en kjent sak i pressen at sex ”selger”, og illustreres med dette eksempelet, etter min mening viser mediene på sitt verste når de anvender slike bilder av en som er avgått ved døden da denne ikke kan forsvare seg i ettertid. Om Dagbladet tok med i beregningen at avbildede var død og ikke hadde samme behov for vern som en levende person, kan man bare spekulere i, men kan etter min oppfatning heller ikke forsvares.

Åndsverkloven § 45 c siste ledd gir også døde personer vern for sine bilder. Vernet er tidsbegrenset og satt til 15 år etter utløpet av avbildedes dødsår. Begrunnelsen for dette er naturlig nok, hensynet til den avdødes ettermæle og eventuelle etterlatte eller nærstående.

4 Offentlige personer

I tolkningen om hva som faller inn under unntaket i åndsverkloven § 45 c første ledd bokstav a, er spørsmålet om hvem som er avbildet et sentralt moment.

Det rettslige personbildevernet gjelder ”den avbildede” og heri ligger at det dreier seg om vern av personer.

Fordi enkelte personer har mer allmenn og aktuell interesse enn andre har lovgiver gitt unntak for offentliggjøring av bilder med slike personer, under visse betingelser. Disse personene defineres ved hjelp av et konstruert begrep, som ”offentlige personer”, og må tåle et svakere personbildevern enn andre. Det er ikke et kriterium i loven at den

avbildede er en ”offentlig person”, men uttrykket fungerer som et hjelpebegrep. Hensikten med dette hjelpebegrepet er å lettere kunne avgjøre **hvem** som omfattes av unntakene i bestemmelsen, og **hva** som eventuelt gjør at de faller inn under dem

Forarbeidene til fotografiloven av 1909⁴⁴ definerer offentlige personer slik:

”Den almindelige regel om den afbildede persons samtykke kan ikke opstilles uden begrænsning. Enkelte personer tilhører paa grund av sit virke mer samfundet enn de øvrige. Andre treder ved en enkelt begivenhed eller anledning for et øieblikk du av privatlivets halvlis. I saadanne tilfælde bør dagspressen og den illustrerede presse have lov til at offentliggjøre et fotografi af vedkommende person uden at behøve at indhente hans samtykke”

Unntakene i åndsverkloven § 45 c første ledd bokstav a, vil således gjelde personer det knytter seg en eller annen allmenn informasjonsinteresse til, og vil omfatte kongelige, politiske personer, næringslivstopper, skuespillere, idrettsutøvere, popstjerner osv. Slike såkalte ”offentlige personer” har tilsvarende bestemmelse i tysk lovgivning definert som ”Bildnisse aus dem Bereiche der Zeitgeschichte”. Fra tysk til engelsk over satt til: ”portraits from that ranges of contemporary history” som igjen betyr ”portretter som omfatter personer fra samtidshistorien”. Begrepet er omfattende og kan etter ordlyden gjelde de personer som av en eller annen grunn er av interesse for allmennheten. Tysk rettspraksis har imidlertid tolket begrepet noe snevrere enn ordlyden tilsier. I Norge er det er opplagt at både kongelige og enkelte politikere er slike ”offentlige personer”. Disse menneskene utfører sitt virke og foretar handlinger på vegne av folket. Når det gjelder kongelige og politikere, vil det være naturlig at deres ”virke” dvs handlinger på vegne av folket, blir dokumentert. Begge disse gruppene må finne seg i at det foreligger allmenn interesse for dem og at mediene kan ha en informasjonsplikt i forhold til deres virke.

⁴⁴ Udkast til lov om fotografirett med motiver 29.12.1906 s. 13

4.1.1 Sondring mellom offentlige personer

I forarbeidene til fotografiloven av 1909⁴⁵ sonderer lovgiver mellom to typer offentlige personer. De som på grunn av sitt virke tilhører samfunnet mer enn andre, og de som trer frem i offentlighetens lys på grunn av en enkelt begivenhet. Den første kategorien vil gjelde for personer som i sitt daglige virke opererer som offentlige personer⁴⁶.

Typisk vil dette gjelde de kongelige som regnes som våre mest offentlige personer, men vil også kunne gjelde politikere, næringslivsledere, idrettsstjerner, artister osv. Disse kalles i litteraturen ofte for "absolutt offentlige personer". I den andre kategorien finner vi de som vanligvis lever et privat og beskyttet liv, men som på grunn av en spesiell hendelse får medias søkelys på seg. I praksis kan dette dreie seg om særlig oppsiktsvekkende hendelser, og kan for eksempel handle om en ekstremt farlig morder. Det kan også dreie seg om enestående hendelser som en dokumentasjon av første kvinne som går alene over Grønland. En slik hendelse vil klart være interessant nyhetsmateriale for mediene, ledsaget av opplysninger og fotografier av den personen reportasjen omhandler. Hvis denne personen senere blir innblandet i en ulykke eller liknende, er det ikke umiddelbart naturlig å publisere et bilde av den samme personen bare fordi hun har vært i medias søkelys tidligere. En slik situasjon kan være eksempel på *"personer som kanskje bare vil tre frem i offentlighetens lys i forbindelse med en enkelt begivenhet, mens de ellers lever et liv som foregår langt fra allmennhetens interessesfære."*⁴⁷ Annerledes vil det være om den samme person senere foretar en liknende reise eller uttaler seg om noe som kan knyttes til den hendelsen hun ble kjent for. Da kan det hende hennes handlinger dras frem i offentligheten igjen og på det grunnlag bli aktuelt og allment interessant.

Både i tysk og norsk litteratur sondres det mellom "absolutte" og "relative" offentlige personer. Som nevnt ovenfor, har de kongelige og enkelte politiske personligheter helt spesiell, og klart offentlig stilling, og blir definert som absolutt offentlige personer. Slike personer må tåle en større inngripen i sin personlige sfære enn andre, pga sin stilling. Den andre gruppen offentlige personer som har begrenset vern for egne bilder, defineres som relativt offentlige personer. Disse vil måtte tåle et noe begrenset

⁴⁵ l.c s. 13

⁴⁶ NOU 1996: 12 s. 55

⁴⁷ l.c. s. 55

bildevern når de måtte komme til å befinne seg i situasjoner som er av samfunnsmessig eller aktuell interesse . I denne sontringen er det hendelsen personen knyttes til som gjør personen til en relativ offentlig person. I tysk lovgivning som har lovgivning ikke ulikt det norske, taler den tilsvarende bestemmelse om ”Bildnisse aus dem Bereiche der Zeitgeschichte” – samtidsportretter. Ut fra ordlyden kan begrepet omfatte enhver det kan knyttes en eller annen allmenn informasjonsinteresse til. I praksis har tyske domstoler presisert definisjonen av begrepet til å omfatte:

”fenomener i samtiden som blir lagt merke til av folket og som folk viser oppmerksomhet og som er gjenstand for deltagelse og vitebegjær av større kretser”⁴⁸

Sammenligner man definisjonen i forarbeidene til fotografiloven av 1909 som omhandler personer som på grunn av sitt ”virke” tilhører samfunnet mer enn andre, og definisjonen som uttalt i tysk rettspraksis, hvor ”fenomener” i samtiden kan oppfattes som offentlige person med allmenn interesse, har den tyske definisjonen et mye videre nedslagsfelt enn den opprinnelige norske.

Grensen mellom disse sontringene er ikke alltid helt klar og kan derfor gå litt i hverandre. I utgangspunktet kan politikere være både absolutte og relativt offentlige personer . Som relativt offentlige personer finner vi enkelte næringstopper, idrettsstjerner, musikere, skuespillere eller andre som hyppig figurerer i media. Etter min oppfatning er Gro Harlem Brundtland eksempel på politiker som kan sies å være absolutt offentlig. Hun vil gå inn i historien som en av våre mest fremtredende politikere. At hun har fått tilnavnet ”landsmoder” Gro, understreker at hun nærmest er blitt allemannseie. Politikere som ikke har samme fremtredende rolle i offentligheten, men som får publisitet pga en bestemt sak, bør etter min oppfatning defineres som relativ offentlig. Det samme vil gjelde idrettstjerner som gir gode resultater og som media fokuserer på grunn av resultatene. Det er hendelsen som gjør at denne personen er interessant for offentligheten, og dette gjør denne til en relativt offentlig person med noe sterke bildevern enn det de absolutt offentlige personer har.

⁴⁸ l.c s. 55

4.1.2 Formålet med sontringen

Formålet med å sondre mellom absolutt og relativ offentlige personer, er at man på den måten kan klare å skille ut hvor sterkt bildevern de enkelte avbildede personer har. Etter ovenstående sontring betyr det at man i utstrakt grad vil kunne publisere et bilde av en absolutt offentlig person, mens bilder av relativt offentlige personer ikke uten videre kan publiseres. Bilder av slike personer kan bare publiseres når det forhold eller den begivenhet som gjør personen offentlig er av aktuell interesse. Når sentralbanksjef Stein Gjedrem presenterer sin årsberetning, er dette en hendelse som klart er av offentlig interesse, og han må da tåle å se seg avbildet i media i forbindelse med dette. Hvis den samme Stein Gjedrem skulle befinne seg på tur i syden, og bli avbildet som privatperson på ferie i badebukse på stranden, er dette en offentliggjøring som en må anta er rettstridig.

Henry Mæland⁴⁹ mener at sontringen mellom absolutte og relativ offentlige personer betyr at man alltid vil kunne publisere et bilde av absolutte offentlige personer uten samtykke, mens bilder av relativt offentlige personer kun kan publiseres når nettopp det forhold eller den begivenhet som gjør personen offentlig er av aktuell interesse. I denne uttalelsen kan det virke som om Mæland mener at absolutt offentlige personer ikke har vern for sine egne bilder. Det mener jeg de har, men at kravet til situasjonen avbildingen knyttes til ikke må tolkes for strengt. Selv absolutt offentlige personer har i utgangspunktet et rettslig personbildevern, men regelen som kan utledes av dette er at jo mer offentlig, jo mindre vern.

Som nevnt innledningsvis foreligger det lite rettspraksis på området. Av de relativt få avgjørelser som finnes vedrørende personbildevernet, ofte dreier disse seg ofte om kjendiser. Dette kan synes å være i tråd med forarbeidene sontring mellom offentlige personer, at jo mer offentlig – jo mindre vern, og der er utvilsomt at domstolene erkjenner at kjendisers personbildevern er relativt betinget. Prinsippet fra denne avgjørelsen ble også vist til i Rt. 1996 s 390. Denne gjaldt Ole Paus og Randi Heides bryllup og retten til å offentliggjøre bilde i forbindelse med dette. Her la retten vekt på at Ole Paus er en kjent person og at hendelser som hans bryllup derfor vil være av omfattende interesse.

⁴⁹ Henry Mæland 1995 s. 202

4.2 Sondringens betydning i praksis

4.2.1 Absolutt offentlige personer

Skal man følge sondringen av offentlige personer, hører kongefamilien til de absolutt offentlige personer som må tåle et mindre vern om sine personbilder enn andre. Det har gjennom tidene alltid vært interesse for de kongelige, og det er klart at det tilhører deres virke å representere landet på mange forskjellige måter. I senere tid har mediernes rolle i forhold til de kongelige ofte vært på dagsorden i spørsmålet om hvilket vern de har i forhold til mediedekning. Dette bekrefter temaets aktualitet, samt avgrensingsproblemer. Den allmenne samfunnsinteresse i kongestoff tok seg spesielt opp i tiden rundt kongebarnas valg av partnere. Kronprins Haakon har måtte tåle å bli avbildet med sine kjærester, samt at disse ble fokusert på. At kronprinsens omgang med det annet kjønn har vært interessant for mediene, kan forsvares fordi man her taler om en arveprins. Den som etter hvert måtte bli hans livsledsager vil etter bli landets offentlige representant på lik linje med kronprinsen. I så henseende mener jeg det er i offentlighetens interesse å vite noe om kronprinsens bevegelser og valg. En annen sak er å bli avfotografert på private områder i deres hjem, eller i situasjoner som man ventelig vil anta hører til det private, selv for de kongelige. Da kronprinsen valgte en livsledsager med bakgrunn som alenemor, og med utagerende fortid, ble presset på kongefamilien adskillig skjerpet, og personfokuseringen øket sterkt. At det ble fokusert på kronprinsen og hans utvalgte, måtte nødvendigvis være forventet av kronprinsen. Det var en legitim interesse for Mette Marits muligheter til å bli kronprinsens hustru, noe som etter min oppfatning da måtte sies å ha relevant samfunnmessig interesse ut fra en helhetsvurdering. De kongelige, som absolutt offentlige, må etter min oppfatning tåle et mindre vern for sine bilder enn andre som ikke har slik offentlig stilling eller posisjon.

Caroline av Monaco⁵⁰ anla i Tyskland søksmål i protest mot offentliggjøring av bilder av henne, familie og hennes barn. Hun mente avbildningene var tatt innenfor hennes private sone og derfor måtte være rettstridige. Offentliggjøringen gjaldt flere bilder. Noen med henne og barna, samt andre med henne uten barna. Den tyske domstol fant at avbildningen av hennes barn var rettstridig⁵¹, men at offentliggjøring av bilder hvor hun selv figurerer i det offentlige rom er noe hun må finne seg i som offentlig person. Dette mener prinsessen strider mot hennes grunnleggende personvern, og hun har derfor lagt saken frem for Menneskerettighetsdomstolen i Haag. Det har etter det jeg vet ikke falt noen avgjørelse der ennå.

Det er ikke tvil om at personvernet har blitt mer og mer prioritert, etter min mening som et resultat av sterkere individuelle rettigheter globalt, men også på grunn av personifisering i mediebildet. Jeg stiller meg imidlertid tvilende til Caroline av Monacos protester på at hun ikke tilhører en gruppe offentlige personer som må tåle å være av interesse for de samfunn de måtte representere. Kongelige er ansatt som rikets representanter. De mottar apanasje/bevilgninger for å kunne opprettholde en ”kongelig” levestandard og for å kunne representere for folket, og de bør derfor tåle et svakere bildevern enn alminnelige mennesker.

4.2.2 Relativt offentlige personer

Forarbeidene til loven av 1909 deler inn personer i to grupper, hvor den ene er de absolutt offentlige som jeg har gjort rede for ovenfor, og de andre er de relativt offentlige personer hvor man i og for seg kan ha med totalt ukjente personer å gjøre, men hvor en bestemt begivenhet gjør at et bilde likevel kan sies å ha aktuell og allmenn interesse. Andreas Galtung⁵² kaller disse ”midlertidige offentlige personer”, en definisjon som kanskje er lettere å forholde seg til. Den første definisjon er derimot kanskje mer presis, fordi den etter ordlyden omfatter personer som er **forholdsvis** offentlige. Disse er offentlige bare når de kan knyttes til en spesiell hendelse eller

⁵⁰ Jf. BverfG Lexetius.com/2002/5/2743 (Caroline von Monaco)

⁵¹ Avbildning av barn er mer beskyttelsesverdig både ifølge rettspraksis og PFU

⁵² Andreas Galtung 1991, s. 97

situasjon. Dette er da også mer i tråd med forarbeidenes inndeling, som gir en situasjonsbetinget definisjonen av de relativt offentlige personer.

I tysk rettspraksis har man i følgende to dommer gitt en definisjon av ”*portretter fra samtidshistorien*”:

*”fenomener i samtiden som bli lagt merke til av folket og som folk viser oppmerksomhet og som er gjenstand for deltagelse og vitebegjær av større kretser”.*⁵³

Her har man begrenset forståelsen av slike samtidspersoner til ikke å omfatte de som mer eller mindre ufrivillig har havnet i offentlighetens søkelys.

Jeg utelukker i denne forbindelse de kongelige, selv om de for så vidt har kommet mer eller mindre frivillig i denne

posisjonen. Alminnelige personer som tilfeldig har kommet i medias søkelys fordi de er medisinsk interessante eller har særegne misdannelser, er ikke automatisk offentlige personer. I en avgjørelse fra 1959 nektet domstolene å anse to polititjenestemenn som samtidspersoner i et tilfelle hvor pressen rettet kritisk søkelys mot dem i forbindelse med en pågripelse. På tross av at den omhandlede person var offentlig polititjenestemann, var han ikke en offentlig samtidsperson selv om hendelsen han var innblandet i var av allmenn interesse.⁵⁴

4.2.3 Offentlige personers nærstående.

Et annet spørsmål som kan komme opp i forbindelse med absolutte offentlige personer, er om deres familiemedlemmer eller andre nærstående, på grunn av sin tilknytning til disse personene, er relativt offentlige personer. Dette spørsmålet ble berørt av Andreas Galtung⁵⁵, hvor han stilte seg åpen til at slike personer kunne defineres som offentlige

⁵³ Henry Mælands (1985) henvisning til ”Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen 125 s. 181 og Neue Juristische Wochenschrift 1968 s. 1329“.

⁵⁴ Archiv für Urheber-, Film-, Funk und Theaterrecht, Vol. 29 (1959) s. 111.

⁵⁵ Andreas Galtung 1991 s 98

personer, men bare til en viss grad. Det ville etter hans mening komme an på ”hvor offentlig hovedpersonen er, kombinert med de personvernbehov som måtte foreligge vis a vis den avbildede”. Det er klart at kronprinsesse Mette Marit nå er en absolutt offentlig person som har et svakere personbildevern enn andre. Hun har en familie som i varierende grad har figurert i dags- og ukepressen. Etter Galtungs definisjon vil hennes familie kunne bli betraktet som relativt offentlige personer. Spørsmålet i denne forbindelse er hvilket personbildevernbehov de forskjellige familiemedlemmer har. Hennes far Sven O Høiby har ofte opptrådt i media og til tider selv søkt mediens oppmerksomhet. Følger man prinsippene for personbildevernet om at vernet er svakere hvor den avbildede selv har medvirket til oppmerksomhet, stiller Sven O Høiby svakt. Også hennes bror Espen Høiby er i samme stilling. Høiby har regelmessig blitt portrettert i media, både med og uten sin søster, og etter hvert blitt en kjent person. Kan man i denne forbindelse si at han selv har bragt seg i denne fremskutte posisjonen hvor han må være forberedt på å bli gjenstand for offentlighetens oppmerksomhet?⁵⁶ . I Blichfeldt-dommen i Rt. 1994 s. 174: uttrykkes det at ”Den som ikke har søkt offentlighetens lys må ha et sterkere krav på personvern enn den som selv har stilt seg til skue i det offentlige liv”. Det må i denne forbindelse nevnes at Mette Marits familie har kommet i offentlighetens søkelys mer eller mindre ufrivillig.

Espen Høiby har i den senere tid i måtte tåle medias søkelys i forbindelse med en straffesak.

Er det rimelig å forvente at media respekterer Espen Høibys personlige sfære i forbindelse med straffesaken? Han blir nå å anse som offentlig person fordi han er nært familiemedlem til kronprinsessen. Henry Mæland⁵⁷ oppfatter de nærstående til absolutt offentlige personer som relativt offentlige, slik at Høibys eksponering i mediene strengt tatt må knyttes opp mot hendelser eller situasjoner med aktuell og allmenn interesse. Når han står tiltalt i en straffesak, har denne situasjonen isolert sett ingen tilknytning til kongefamilien. På den annen side kan pressen mene at det foreligger en legitim interesse for å vite om Høiby virkelig ikke var en slik solid og fast klippe som han fremstod som, da han opptrådte

⁵⁶ Are Stenvik, rettsbeskyttelse av personlig særpreg s. 8

⁵⁷ John Henry Mæhland 1995 s. 202

som flykaptein ved sin søsters side i forbindelse med hennes flyskrekk situasjoner. Om slike omstendigheter uttaler Eidsivating lagmannsrettsdom i RG 1995 s. 1151-1152 at: ”Den som stadig har vært eksponert og som fortsetter å opptre i offentlig sammenheng, må finne seg i en mer nærgående og kritisk oppfølging fra medias side, er det rimelig at også kjente personer må ha et berettiget krav om at spesielt følsomme opplysninger om personlige forhold ikke gjøres offentlig kjent”. En straffeforfølgelse av Høyby vil være av kategorien spesielt følsomme opplysninger man må anta han ikke ønsker eksponert i media. Hva han gjør i sitt privatliv har isolert sett ingen tilknytning til søsterens stilling som kronprinsesse. Et annet aspekt er om man kan si han selv har plassert seg i en offentlig interessant posisjon ved sin framferd i mediene forut for strafforfølgelsen. Kan man på det grunnlag si at Høyby har latt seg bli en offentlig person? Der er i en slik forbindelse flere problemstillinger som må vurderes, og jeg føler løsningen slett ikke er klar.

Til sammenlikning ser jeg at PFU i sak 89-094 har behandlet et tilfelle hvor bildebruk av en kjent persons nærstående kom opp. I denne saken ble bilde av samboeren til Fredric Hauge i miljøorganisasjonen Bellona, offentliggjort i media fordi hun ventet barn med ham.. I motsetning til Høyby holdt samboeren til Hauge hele tiden, bevisst en lav offentlig profil. I tråd med rettspraksis er dette et relevant moment å ta hensyn til, ref. ”Blichfeldt-dommen”⁵⁸. En slik bevisst holdning har endog etter Are Steinviks oppfatning betydning for personvernet:

”at den som har valgt å føre en tilbaketrukket tilværelse, ikke bare er beskyttet mot direkte inntrengen i denne, men også i større utstrekning enn andre mot å bli gjort til gjenstand for offentlighetens oppmerksomhet”⁵⁹.

En slik fokusering som var så nær knyttet til hennes private sfære som privatperson, hadde etter PFUs oppfatning heller ingen forbindelse med Huges øvrige arbeid i forbindelse med miljøorganisasjonen. Dette utfallet er i tråd med de retningslinjer som fremkommer i forarbeidene til fotografiloven av 1959-60, om at avbildingen skal knyttes til en spesiell handling eller situasjon. Avbildingen av Huges samboer var ikke

⁵⁸ Rt. 1994 s. 174

⁵⁹ Are Steinvik, 2004 s. 9

gjort i samband med en hendelse som det var knyttet et berettiget informasjonsbehov til. Hauge var blitt en offentlig interessant person på grunn av sin tilknytning til Bellona. De handlinger han tidligere var knyttet til var politisk eller ideelt motivert ut fra hans engasjement i miljøorganisasjonen. Når miljøorganisasjonen har vært aktive i det offentlige rom med aksjoner eller uttalelser, har Hauge stått frem som frontfigur og talsperson og fungert som offentlig person i så henseende. Det er i slike situasjoner det kan knyttes en berettiget informasjonsinteresse til Hauge personlig. Samboerens graviditet tilhører den private sfære som etter min oppfatning er beskyttet av åndsverkloven § 45 c første ledd bokstav a. Kritikken i denne avgjørelsen er således i tråd med lovgivningen på området, og viser etter min oppfatning, at klare rettsoppfatninger følges av PFU.

Når det gjelder spørsmålet om offentlige personer og betydningen av sondringen mellom disse er dette et tema som er høyst aktuelt, og jeg viser i denne forbindelse til utsnitt fra hjemmesiden for Institutt for journalistikk hvor det fremgår at man har engasjert Carl Erik Grimstad for å gjøre rede for spørsmål nettopp i relasjon til ovenstående problemstilling⁶⁰.

5 Interesseavveining

Åndsverkloven § 45 c er en personvernregel, hvor personvern hensynet må veies mot andre hensyn etter en konkret vurdering. Ifølge Rt. 2000 s. 1691 må:

”Det nærmere innhold i bestemmelsen fastlegges ved en interesseavveining der i første rekke allmennhetens informasjonsbehov veies mot den avbildedes interesse i vern mot bruk i sammenhenger som er urimelig belastende”.

Hensikten med en slik interesseavveining er å søke å finne hvilke hensyn som veier tyngst og derfor bør ha best vern. I denne avveiningen ligger ytringsfriheten under som

⁶⁰ se vedlegg 1

en premiss for utformingen og tolkningen av § 45 c og vil derfor ha vesentlig betydning i selve avveiningen.

5.1 Ytringsfriheten contra personvernet

I interesseavveiningen er spørsmålet om ytringsfrihetens rettslige vern sentralt. Jeg vil i det følgende gjøre rede for ytringsfrihetens lovgrunnlag, samt hvilke hensyn som ligger til grunn for vernet. Hensikten med dette er å se hvilke hensyn som etter lovgivningen veier mest i den foreliggende avveining.

Ytringsfriheten har sitt grunnleggende vern i grunnlovens (grl.) § 100. Trykkerfriheten er èn side av det videre begrep ytringsfrihet. Grl. § 100 taler først og fremst om trykkefriheten, men også om ytringsfrihetens prinsipper generelt. Ytringsfriheten er nå også beskyttet av den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) art. 10 ved inkorporasjon i norsk rett. Denne bestemmelsen gjelder nå som norsk lov og den kan på enkelte punkter gå lenger enn grunnlovens bestemmelse gjør, og vil således være retningsgivende. I tilfeller hvor lover står i et tvilsomt forhold til ytringsfriheten, er konvensjonen et moment ved tolkning av grunnlovens § 100⁶¹. Det er for Johs. Andenæs⁶² klart at uttrykket "Frimodige Ytringer" er formulert med sikte på friheten for meninger. Han synes også det er klart at den alminnelige nyhetsformidling må være beskyttet av bestemmelsen, og jeg slutter meg til denne oppfatning. Ytringsfriheten regnes som ett av våre grunnleggende rettigheter både når det gjelder den private ytringsfriheten og ytringsfriheten i mediene generelt. I foreliggende interesseavveining er det i hovedsak massemedias ytringsfrihet som må avveies mot den enkeltmenneskets behov for vern mot unødig eksponering i offentligheten. EMK art. 10 er mer konkret utformet og kan derfor mer utfyllende si hva som faller inn under bestemmelsen, og er som følgende.

Art. 10 Ytringsfrihet

1. Enhver har rett til ytringsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og ideer uten inngrep av offentlige myndigheter og uten hensyn til grenser. Denne artikkel skal ikke

⁶¹ Johs. Andenæs, Statsforfatningen i Norge 1998 s. 322

⁶² l.c. s 331-332

hindre stater fra å kreve lisensiering av kringkasting, fjernsyn eller kinoforetak.

12. Fordi utøvelsen av disse medfører plikter og ansvar, kan den bli undergitt slike formregler, vilkår, innskrenkninger eller straffer som er foreskrevet ved lov og som er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, territoriale integritet eller offentlige trygghet, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, for å verne andres omdømme eller rettigheter, for å forebygge at fortrolige opplysninger blir røpet, eller for å bevare domstolenes autoritet og upartiskhet.”

I denne bestemmelsens første punkt gis både private personer og medier en tilnærmet ubegrenset ytringsfrihet. Bestemmelsens annet ledd griper imidlertid inn i denne rett ved at de begrenser retten til å utøve ytringsfriheten under bestemte vilkår, og lovgiver har benyttet seg av denne anledning ved utforming av åndsverkloven § 45 c.

Begrunnelsen for denne begrensningen kan være ”nødvendige i et demokratisk samfunn” eller for ”å beskytte helse eller moral, for å verne andres omdømme eller rettigheter, for å forebygge at fortrolige opplysninger blir røpet.” Vi er nå i kjerneområdet for interesseavveiningen, hvor bestemmelsen skisserer hvilke interesser som kan stå mot hverandre og som må avveies etter en konkret og individuell behandling.

Grl. § 100 og ytringsfriheten gir en standard som må tolkes etter tid og sted bestemmelsen skal anvendes. Dette innebærer en dynamisk tolkning på grunn av utvikling over tid. Jeg vil i det følgende se på hva våre folkevalgte mener omfattes av ytringsfriheten i et samfunnspolitisk perspektiv. Regjeringen uttalte i Stortingsmelding nr. 32 (1992-93) ”Medie i tida” at

”utgangspunktet for regjeringens mediapolitikk er:

- å sikre ytringsfriheten som den grunnleggende føresetnaden for eit levande demokrati

- å sikre sakleg og god informasjon til alle som bur i landet.”

Selv om denne uttalelsen var myntet på medieetikk, viser den til overliggende hensyn som vil ligge til grunn for en avveining samt vise ytringsfrihetens funksjon i samfunnet.

Spørsmålet i denne vurderingen blir etter min oppfatning om åndsverkloven § 45 c har forrang fremfor ytringsfriheten.

Ved at EMK gir anledning til å lage lover som begrenser ytringsfriheten under spesielle vilkår, synes det for meg klart at loven da vil ha forrang. Hvis ikke, ville denne adgangen være av illusorisk betydning. Det man i tilfelle kan stille spørsmål om er om åndsverkloven § 45 c er gitt i strid med grl. § 100 og EMK art. 10. Jeg begrenser imidlertid oppgaven mot denne problemstilling. Ikke fordi den ikke er interessant i forhold til den angjeldende bestemmelse, men fordi det vil favne for vidt for denne oppgaven.

5.2 Interesseavveining ut fra hvilke motiver de enkelte aktører har.

I interesseavveiningen kan domstolene ha flere tilsynelatende likeverdige kryssende hensyn å ta. For å belyse dette har jeg valgt å se nærmere på de enkelte aktørers motiver. Hensikten med dette er å prøve å forstå hvorfor interessene er beskyttelsesverdige, og i hvilken grad de bør være det.

Unntakene i bestemmelsen er gitt av hensyn til mediens oppgave som samfunnets nyhetsformidlere, voktere m.v., og det er redaktørens oppgave å praktisere dem. I denne utøvelsen har de enkelte redaktører både kommersielle og redaksjonelle interesser å ivareta. Redaktørens hovedoppgave består i å lage et redaksjonelt godt produkt som publikum vil ha nytte av og være interessert i. Dette arbeidet innebærer at mediene ofte tar enkeltpersoners parti mot det offentlige system, samt driver aktiv og gjerne kritisk undersøkende journalistikk. Denne redaksjonelle siden som redaktøren skal ivareta, kan ofte komme i konflikt med den kommersielle delen av virksomheten. I denne forbindelse er kampen om leserne sentral. Her kjemper pressen ofte om de største overskriftene og de beste bildene. I denne kampen kan det oppstå interessekonflikter hvor det redaksjonelle innhold kan bli skadelidende i forhold til de kommersielle hensyn som skal ivaretas. Det er redaktørens ansvar å avgjøre hvilke bilder som offentliggjøres, og redaktørens vanskelige oppgave å balansere de kryssende hensyn. Med stort press om økonomisk gevinst fra mektige investorer og pengesterke

annonsører, kan redaktørene føle seg tvunget til å utvide grensene for lovlig personbildebruk.

Den avbildede har selvfølgelig sin egen interesse å ta vare på. I noen tilfeller kan den avbildede ønske å få bildet sitt publisert, mens i andre tilfeller, hvor eventuelt negativ eller kritisk omtale er knyttet til avbildingen kan publisering være uønsket. Det er ikke tvil om at både idretts-stjerner og pop-artister, samt enkelte såkalte kjendiser og andre, er avhengige av medieomtale. I den kommersielle del av slike personers virksomhet, kan de trenge både oppmerksomhet og publisitet. Problemer kan oppstå når man eventuelt må tåle oppmerksomhet man selv ikke ønsker. I en vurdering om et bilde har vært rettstridig offentliggjort eller ikke, må man etter min oppfatning også vurdere den avbildedes medvirkning til avbildingen og dennes interesser.

Domstolens oppgave er i denne forbindelse å foreta en avveining av de kryssende hensyn ut fra lovgivningen samt å se til at de enkelte aktørers interesser på best mulig måte blir tatt vare på. Der hvor dette synes umulig, er det opp til domstolene å vurdere hvilke hensyn som skal veie mest. I ovenstående er det klart at noen av de kryssende hensyn er klare og ukompliserte, mens andre kan være mer komplekse og vanskelige å avveie mot hverandre.

5.3 Relevante hensyn i den konkrete avveining

Av hensyn som iakttas ved vurderingen om en avbilding er av aktuell og allmenn interesse, er den faktiske situasjon avbildingen er tatt i sentral. I denne vurderingen er tidsforløpet, kravet til innhold, hvordan bildet er tatt, hvilken situasjon avbildede befinner seg i, hvordan bildet blir brukt og kravet til aktualitet, relevante momenter. En dom i Rt 1987 side 1082 inneholder en rekke veiledende uttalelser hva angår tolkningen av § 15 i lov om rett til fotografier⁶³:

⁶³ Lov av 17. juni 1960 nr. 1 om rett til fotografi

” En avis hadde publisert bilder av en soningsfange i forbindelse med fremstilling for retten. Fangen var blitt kjent av allmennheten bl.a. gjennom avisoppslag om hans tidligere sultestreik og den isolasjonen han var blitt pålagt under soningen. Bildene ble dels brukt i andre sammenhenger enn dette. Et av bildene viste fangen med påsatte håndjern, et annet viste ham med en aggressiv holdning, da han forsøkte å protestere mot fotograferingen. Billedbruken ble ansett uberettiget etter fotografilovens § 15. På side 1087 uttaler Høyesterett bl.a.: ”Kravet om aktuell og allmenn interesse må være knyttet til det bildet som det er aktuelt å benytte. Ut fra dette må det vurderes hva bildet forteller og hvor relevant dette er for den situasjonen som foreligger”.⁶⁴

Dommen angikk en soningsfange som hadde blitt avbildet i forbindelse med fremstilling for retten. Soningsfangen var allerede kjent for allmennheten i forbindelse med tidligere hendelser. En avis hadde publisert bilder som var tatt i andre sammenhenger, og ett av bildene viste soningsfangen med håndjern på. Andre bilder viste ham med en aggressiv holdning da han forsøkte å protestere mot avbildning. Avisens bildebruk ble ansett uberettiget etter dagjeldende fotografilovs § 15. Høyesterett tok i denne dommen hensyn til situasjonen den innsatte befant seg i. At han ble vist med håndjern på, måtte etter rettens oppfatning være en situasjon som må føles særdeles krenkende for ham. Selv om soningsfangen tidligere var kjent for offentligheten, og det kunne antas at det var en allmenn interesse for å vite hva han foretok seg, mener jeg retten her la mer vekt på de reelle personvern hensyn enn informasjonsbehovet, og la også det ulovfestede personvernet til grunn i sin avgjørelse. Dette mener jeg fordi retten uttalte at en publisering av de nevnte fotografier som viste soningsfangen på en særdeles krenkende måte ”**under enhver omstendighet**”⁶⁵ var uberettiget av Verdens gang å publisere”. At retten mente publiseringen under enhver omstendighet var uberettiget, indikerer etter min oppfatning, at publiseringen av disse bildene ville vært rettstridig på grunn av det ulovfestede personvernet. Til støtte for dette syn viser jeg til uttalelse i NOU 1996:12 s. 55 som igjen viser til at man i praktisering av åndsverkloven § 45 c første ledd bokstav a også må trekke inn personvern hensyn selv om det ikke kan sies å følge av en naturlig fortolkning av

⁶⁴ NOU 1996:12 s. 55

⁶⁵ fremhevet av meg

ordlyden. Utvalget mente at selv om man i utgangspunktet er innenfor den sfære som dekkes av begrepet, viser rettspraksis at personvern hensyn kan komme inn som en begrensende faktor i en utilbørighetsvurdering.

Retten la også vekt på at bildene ble tatt på delvis fordekt måte fra et vindu i tinghuset. I tillegg hadde soningsfangen protestert på avbildingen. Dette er hensyn som retten la vekt på, men som ikke var avgjørende etter ordlyden i bestemmelsen. Disse faktorene innfortolkes i bestemmelsen, og blir tatt med i en helhetsvurdering. Spørsmålet om aktualitet er i høyeste grad relevant, og retten fant at selv om soningsfangen tidligere hadde vært i mediens søkelys ville ikke dette automatisk gi anledning til ny eksponering uten at den nye hendelsen hadde egen nyhetsinteresse.

Denne dommen viser på en klar og tydelig måte hvordan retten foretar en interesseavveining etter en konkret vurdering av de individuelle hensyn som foreligger i den enkelte sak, og egner seg derfor godt som eksempel i denne sammenheng. Jeg mener også at denne avgjørelsen viser at sterke personvern hensyn går foran ytringsfriheten, og kan således indikere et generelt nivå på hvor grensene går.

6 Nye hensyn

På grunn av ny teknologi, kommersialisering mv. har det oppstått flere nye konsepter og faktorer i mediebildet. Disse vil kunne være egnet til å skape usikkerhet i forhold til tolkningen av åndsverkloven § 45 c.

6.1 Tolkning av begrepet i forhold til reality-konsepter

Domstolene har erkjent at såkalt kjendis-stoff med ren underholdningsverdi, kan ha nyhetsinteresse på linje med andre nyheter. Det avgjørende er i følge retten i Rt. 1996 s. 390 at avbildingen i det minste har noe substans, og ikke bare er en ren avbildning uten at den kan knyttes til en hendelse eller situasjon som har en eller annen form for substans, foruten en ren interesse fra allmennheten.

I forhold til reality-konseptene kan kravet til innhold være problematisk. Eksempelvis kan nevnes tv-programmet Big-Brother, hvor flere mennesker ble samlet i ett hus for å leve sammen i hundre dager. Utgangspunktet for konseptet er at man skal leve som normalt, hvor selve handlingen i programmet går ut på å vise hva deltagerne til enhver tid foretar seg inne i huset. Det har derfor ofte vært offentliggjort bilder av deltagerne i særdeles private og krenkende situasjoner. Dette har de gitt tillatelse til, så lenge de er deltakere i programmet. Problemer oppstår når de er ferdige og skal leve videre utenfor konseptet. Noen av deltagerne har blitt kjendiser, og har fått omfattende medieomtale. Spørsmålet i forhold til disse er hva slags bilder som eventuelt kan offentliggjøres uten samtykke. Programkonseptet tillot mediene å gå langt inn i den private sfære, og det kan for så vidt derfor hevdes at det foreligger en allmenn interesse i å få vite hvordan det går videre med deltagerne og deres private liv.

Etter min oppfatning har de tidligere deltagere samme vern som andre når de er ferdig med programmet, og må vurderes etter samme regler som gjelder for andre. De har ikke lenger gitt samtykke til inntrenging i den private sfære, og mediene må forholde seg til det.

Dersom de tidligere deltagere bidrar til å opprettholde medieinteressen på samme grunnlag som da de var i tv-programmet, vil det etter min oppfatning stille seg annerledes. Ved egen medvirkning kan de imidlertid etter min oppfatning selv bestemme hvor langt inn i deres private sone mediene kan gå, eventuelt ikke gå, og til en viss grad sette grenser for denne inntreden selv. Jeg viser i denne forbindelse til avgjørelse i PFU⁶⁶ som jeg har gjort rede for ovenfor.

6.2 Tolkning av begrepet i forhold til MMS, (mobiltelefon-bilder)

Vi har nå fått telefoner som kan sende bilder. På denne måte kan bilder spres på en helt annen måte enn tidligere. Der det før nesten utelukkende var fotografer som hadde utstyr og supplerte mediene med bilder, kan enhver som eier en mobiltelefon med fotografiapparat ta bilde og sende til pressen på et øyeblikk. Dette er en ganske revolusjonerende teknikk, som kan resultere i et hav av bilder tatt ute på byen, i private hjem, uten viten og uten å vite om samtykke til offentliggjøring er gitt.

⁶⁶ PFU-sak nr. 083/03

Mobiltelefonavbildning kan også anvendes til spionasje og spredning av konfidensielle opplysninger. Enkelte aviser har i sin søken etter aktuelt og interessant materiale, oppfordret folk til å sende inn bilder via SMS. Dette kan skape situasjoner og offentliggjøring av bilder som kan stride mot personbildevernet. Det er imidlertid opp til redaktørene å bestemme over innsendt materiale, og de vil arbeide etter samme metoder som tidligere ut fra samme retningslinjer.

Problemer som kan oppstå i praksis, er bildeforidling fra mobiltelefon til mobiltelefon. Her er det ingen kontroll, og bilder kan således formidles usensurert til hvem som helst, og i tillegg enkelt videreformidles i uante omfang. I forhold til personvernet kan dette bli et problem, men i forhold til lovgivningen anser jeg slik spredning å ikke omfattes av lovgivningen da det ikke kan regnes som offentliggjort å bli spredt på mobiltelefon. Om det bør lovreguleres, er et annet spørsmål, men vil etter min oppfatning være nytteløst da det på nåværende tidspunkt vil være praktisk umulig å håndheve en eventuell regulering.

6.3 Andre faktorer

Utvikling og utbredelse av internett har skapt nye formidlingsmetoder hvor vi kan offentliggjøre personbilder hjemme i vår egen stue og formidle disse over hele verden i tilnærme ubegrenset omfang. I en artikkel av advokat Anne Marie Sejersted og ”Retten til eget bilde – Er du herre over fotografier av deg selv?”, publisert 14.4.2004, behandler hun lovgivningen i forhold til bildespredning på internett:

”Det må være klart at det å legge et bilde ut på sin hjemmeside ikke kan anses som privat bruk, selv om det er tale om en personlig nettside eller nettside for en forening eller bedrift. Nettsider er allment tilgjengelig for alle, og slik bruk må derfor kreve samtykke fra den avbildede. Dette er nå slått fast av EF-domstolen i forhold til lov om behandling av personopplysninger. Loven gjelder ikke behandling av personopplysninger til rent personlige eller private formål, men dette unntaket omfatter ifølge EF-domstolen ikke private hjemmesider som blir offentlige gjennom Internet.

Når det gjelder formidling pr. e-post, sms m.v. kan spørsmålet være mer uklart. Her vil svaret antagelig bero på hvor stor krets av personer bildet sendes til, og hvem mottakerne er. Et særlig problem er imidlertid at avsenderen ikke vil ha kontroll over bildets videre skjebne, slik at mottakerne enkelt kan spre bildet videre. Dette må i alle fall tilsi at det må utvises særlig varsomhet, og at formidling pr. e-post uten at samtykke er innhentet etter omstendighetene kan være ulovlig.”

NP har i revisjon av sine vedtekter tatt inn nettpublikasjoner i sin definisjon av presse, med den virkning at slike nå omfattes av retningslinjene i ”Vær varsom-plakaten”. Når det gjelder lovgivningen har vi så vidt jeg vet ingen avgjørelse på dette området, men jeg antar lovgivningens rettslige standarder vil omfatte nettpublikasjoner på samme måte som andre medier og dermed falle inn under lovgivningen.

7 Medienes utenomrettslige selvsensur

7.1 Pressens Faglige Utvalg

Pressens Faglige Utvalg (PFU) er et utvalg tilsluttet Norsk Presseforbund (NP) som er et fellesorgan for norske massemedier i etiske og redaksjonelt faglige spørsmål. NP organiserer et selvjustissystem basert på en ”Vær varsom-plakat” som inneholder presseetiske retningslinjer. PFU er opprettet for å overvåke og fremme den etiske og faglige standarden i norsk presse.⁶⁷

Jeg vil i det følgende kort gjøre rede for utvalgets regler når det gjelder bildevernet. Hensikten med dette er å belyse hvordan mediene forholder seg til personbildevernet utenfor lovgivningen ved selvsensur, og hvilken betydning denne virksomheten har.

7.2 Utvalgets formål

⁶⁷ NOU 1996: 12 s. 24-25

Utvalgets mål er å håndheve "Vær varsom-plakaten og har som formål å fremme den medieetiske standard.

Virksomheten til PFU fremgår av vedtektene gjeldende fra 1. januar 1996, med de seneste endringer fra 1.1.2002, og er som følgende:

"Pressens Faglige utvalg er opprettet av Norsk Presseforbund og har til formål å overvåke og fremme den etiske og faglige standard i norsk presse (trykt presse, nettpublikasjoner, radio og fjernsyn). Som et ledd i dette arbeidet vurderer Pressens Faglige utvalg klager over norsk presses adferd og avgir sine uttalelser som offentliggjøres.

Utvalget kan også vurdere klager over institusjoners, organisasjoners og personers behandling av presse og pressefolk under deres utøvelse av sin informasjonsoppgave".⁶⁸

PFU utøver en form for selvsensur på bakgrunn av deres egen "Vær varsom-plakat". Plakaten er bare retningslinjer som pressen har forpliktet seg til å følge, og har ingen juridiske konsekvenser. Fordi retningslinjene kan være egnet til tolkning, har dette gitt utslag i ulik praksis hos de forskjellige medier. De bestemmelser i "Vær varsom-plakaten" som angår bildebruk er:

"4.10. Vær varsom med bruk av bilder i annen sammenheng enn den opprinnelige.

4.11. Vern om det journalistiske fotografiets troverdighet. Bilder som brukes som dokumentasjon må ikke endres slik at de skaper et falsk inntrykk. Manipulerte bilder kan bare aksepteres som illustrasjon når det tydelig fremgår at det dreier seg om en montasje.

4.12. For bruk av bilder gjelder de samme aktsomhetskrav som for skriftlig og muntlig fremstilling".

Dersom noen mener at "Vær varsom-plakatens" prinsipper ikke er overholdt, kan de innklages til PFUs utvalg som vil foreta en vurdering av det anmeldte materiale. De vil her kunne komme til en fellende uttalelse dersom de finner at noen av plakatens

⁶⁸ Utdrag fra Pressens Faglige Utvalgs vedtekter § 1, første ledd

prinsipper er overtrådt, og kritikken må offentliggjøres i eget medium. Utover dette blir mediene ikke ilagt andre sanksjoner, og kan for meg synes som et virkemiddel uten særlig avskrekkende eller preventiv virkning.

Når det gjelder selve avgjørelsen i PFU vil jeg bemerke at PFU er utgått fra egen organisasjon (NP) og man kan derfor ikke gå ut fra at avgjørelsene er tatt uten interessekonflikt. PFU består av syv representanter hvorav tre av disse rekrutteres utenfor mediene. Alle representantene utnevnes av NP, også de som anses som allmennhetens representanter. Medlemmenes sammensetning kan etter min oppfatning gi grunnlag for ensidige resultat og lite tillitt blant allmennheten.

Om bildebruken generelt sier PFU:

”Utvalget har ved behandling av ”bildesaker”, tatt prinsipielt utgangspunkt i intensjonene med Vær varsom-plakatens punkter om personvern, som lett kan overføres på bildebruken. Spesielt gjelder det punkt 3.9, 2. ledd, der det heter: ”Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft.

Også Intensjonen i Vær varsom-plakatens punkt 4.7 er relevant, idet det i punktets siste ledd heter: Avstå fra identifikasjon når dette ikke er nødvendig for å tilfredsstillere berettigede informasjonskrav.”⁶⁹

Vær varsom-plakatens regler når det gjelder bildebruk gir, som i åndsverkloven § 45 c første ledd bokstav a, rom for tolkning og avveining. Dette vanskeliggjør en konsekvent anvendelse av reglene, men på den annen side gir reglene rom for individuell behandling i hver enkelt sak. Om dette er ubetinget positivt er jeg ikke helt sikker på. Senest i forbindelse med drapet i Bergen, hvor en ektemann angivelig hadde skutt og drept sin tidligere hustru, ble bilde av ektemannen offentliggjort i de fleste aviser. Mannen var på flukt, og en offentliggjøring ble forsvart ut fra allmennhetens behov for å vite at det var en farlig, bevæpnet mann løs. Når ektemannen etter hvert ble innbrakt av politiet, valgte noen aviser å fortsette publisering av bilder av ektemannen, mens andre aviser avstod fra videre publisering. Etter min oppfatning kan ulike praksis blant mediene representere problemer i forhold til forutsigbarhet og anvendelse. Denne

⁶⁹ utdrag fra PFU-basen: Bildebruken

praksisen ble debattert i samfunnsprogrammet "Mediemenerne" i NRK, hvor professor Frank Aarebrot argumenterte for en fortsatt offentliggjøring ut fra at var bildet først offentliggjort, var en slik offentliggjøring vanskelig å ta tilbake. Nærmest ut fra et gjort er gjort-prinsipp. Dagbladets redaktør Trine Eilertsen mente derimot at man av hensyn til barn og nærstående ikke burde fortsette publisering av personbilder. I denne saken sier jeg meg enig med Eilertsen, da gjentatt eksponering i medier kan være med på å understreke og forsterke en negativ fokusering for denne familien, ikke minst for barna. Også i Landås-saken praktiserte mediene ulik offentliggjøring av personbilder.⁷⁰ Dette gir usikkert bildevern for de avbilde og skaper usikkerhet for de som anvender reglene.

En uttalelse av PFU som gjaldt såkalte reality-kjendiser, dreide seg om offentliggjøring av informasjon som normalt vil tilhøre den meget private sone⁷¹. Disse kjendisene har fått sin status fordi de har brettet ut sitt liv og åpnet sin private sfære for mediene. Som jeg var inne på i punkt 6.1 kan det stilles spørsmål om pressen kan offentliggjøre bilder av disse uten samtykke fordi det fortsatt er allmenn interesse for hva de måtte foreta seg, og er kravet til innhold annerledes fordi vi har med reality-konsepter å gjøre, og hvordan stiller PFU seg til slike situasjoner hvor vanlige mennesker således kan få sine 15 minutters berømmelse ved de forskjellige reality-konsepter, og har tillatt en slags inntreden eller overtreden i deres til da beskyttede meget private sone? I ovenstående PFU-sak var innklagede blitt kjæresten i Big-Brother og fortsatte sin kjendis-status sammen og hver for seg når de kom ut. Se og Hør publiserte historie og bilder om et påstått dramatisk samlivsbrudd mellom partene, som på sin side mente offentliggjøringen var meget kritikkverdig..

I utgangspunktet mener jeg de to har samme vern som alle andre, og kan bestemme over sine egne bilder.

I følge rettspraksis fra 1995 og 1996 oppfatter jeg retten slik at de har bestemt at kravet til hva som er allment interessant må knyttes til hendelser med et visst minstemål av innhold, og siktet i denne forbindelse nettopp til kjendis-stoff⁷². Det foreligger ingen nyere definisjon av begrepene, så jeg vil anta at disse ennå står fast. Imidlertid er

⁷⁰ Rt. 1999 s 1742

⁷¹ PFU sak nr 083/03

⁷² Rt. 1995 s. 1953 og Rt. 1996 s. 395

reality-konseptene nyere enn det foreliggende rettspraksis, og man kan derfor ikke helt sikkert vite hvor grensene går i forhold til disse konsepter.

Problemet ved slike kjendiser og programmer er nettopp at det retten ikke ønsker skal falle inn under begrepet for unntak, er hovedelementene i konseptene. Jeg vil imidlertid tro at så lenge de avbildede presenterer seg selv som deltagere, har de svakere vern for sine bilder. I og med at situasjon de befinner seg i som deltagere gir oss informasjon og bilder som går langt utover de grenser som tidligere er satt for personvernet, mener jeg de har et svakt vern. Fordi de implisitt har gitt tillatelse til dette, og fordi de etter min oppfatning her et slags engasjement som offentlige personer. Etter at de er ferdige med engasjementet, mener jeg de vil nyte samme beskyttelse som alle andre hvis de ønsker det..

Utvalget i NOU 1996:12 som skulle vurdere eventuell lovregulering av mediene, var splittet i synet på om medieetikken generelt bør lovreguleres eller om den er best tjent med selvsensur. Pressens representant i dette utvalget dissenterte mot de øvrige to som ikke var bransjerepresentanter som mente at et eventuelt medieombud enten burde være offentlig styrt eller lovregulert.. Ytringsfriheten vil etter min oppfatning være best tjent med selvsensur, mens jeg stiller meg tvilende til om det samme vil gjelde for personvernet.

8 Oppsummering og vurdering

Det kan reises spørsmål ved om loven fungerer etter sin hensikt? Er det behov for revisjon? PFU contra domstol?

Fra fotografilovens spede begynnelse på 1900-tallet til fotografiloven av 1960 har fotografiretten virket å være relativt oversiktlig og preget av lite rettspraksis. Dette kan tyde på at vernet kan ha fungert tilfredsstillende. På den annen side kan lite rettspraksis være et utslag av at oppreisning via rettsvesenet ikke synes å være hensiktsmessig for disse tilfellene. Når personbildevernet føles overtrådt, og bildet offentliggjort og skaden allerede skjedd. Foruten økonomisk oppreisning, er det lite som kan gjøres for å rette

opp det følelsesmessige overtrampet man har blitt utsatt for. Å gå rettens vei i ettertid kan for mange derfor synes lite hensiktsmessig når bildet allerede er offentliggjort.

Konkurransen mellom de forskjellige ukeblader og tabloid-aviser kan skape kamp om ”nyheter”. På denne måten kan grensene for hva som er aktuelle og allment interessante hendelser bli utvidet, og resultere i at enkelte medier slår opp hvilke som helst former for hendelser. I Rt. 1995 s. 1948 mente retten at selv om det er interesse for såkalt ”kjendis-stoff” blant allmennheten, at det alene ikke var tilstrekkelig til å gi slike nyheter karakter av ”dagshendingar” i lovens forstand. Fordi nyheter og andre hendelser ofte blir presentert i underholdende form, kan det være vanskelig å skille hva som faller inn under lovens begreper eller ikke, derfor er det etter min mening innholdet det bør fokuseres på i en slik tolkning.

Den mediepolitiske utvikling ble satt på dagsorden på nittitallet og i St. meld. Nr. 32 (1992-93)⁷³ og oppsummerte situasjonen slik:

Dei siste åra har det vore ført ein aukande debatt om media sin etiske standard, i Noreg som i mange andre land. Bakgrunnen er ein aukande tendens i media til personfokusering og unødvendig uthenging av namngivne eller lett gjenkjennelege personar. Kritikken dreier seg til dømes om tendensen til å førehandsdømme personar på grunnlag av at politiet har ferda ut førebels sikting. I enkelte høve er personar blitt serkt skadelidande etter overdriven eller usann presseomtale. I samband med større ulykker er presse fleire gonger blitt kritisert for å vere så nærgående overfor ofra og dei etterlatne at det går langt ut over det vanleg informasjonsplikt tilseier⁷⁴.

Denne uttalelsen understreker de problemer den økende personifisering i media kan medføre både i forhold til personvernet og nytteverdien for samfunnet, og at de folkevalgte er klar over tendensen. Spørsmålet er hva som eventuelt kan gjøres?

⁷³ St. meld. Nr. 32 (1992-93), Medie i tida

⁷⁴ Sigurd Allern, Ij-rapport 8/97, Publikum, klagerne og Pressens Faglige Utvalg

Utvalget som i NOU 1996:12 vurderte spørsmålet om man behøvde et eget medieombud, hevdet at kommersialisering av mediene ga en mediesituasjon som skader personvernet fordi kravet til bedre lønnsomhet gjorde at mediene strekker de journalistiske grensene, noe som i sin tur går ut over personvernet.

Jeg er enig i det ovenstående, og viser til mediernes kjendis-fokusering og en mer utbredt sladder-journalistikk enn tidligere. Tabloid-avisene nærmer seg den kulørte ukepresse, mens den kulørte presse ironisk nok ønsker å være avis. Etter min mening illustrerer dette at det kan være flytende grenser mellom hva som er alminnelige nyheter og hva som er underholdning. Som følge av en slik uklarhet kan det være vanskelig å skille hva som er nyheter og hva som er underholdning uten nyhetsinteresse. Etter rettspraksis kan det tyde på at domstolene er innforstått med at det har foregått en utvikling i hva som kan ha nyhetsinteresse for allmennheten, men spørsmålet er om de er i takt med tiden, eller om de igjen vil komme til å presisere en nedre grense for hva som er av samfunnmessig nytte og interesse.

PFU har som oppgave å påse at mediene overholder de presseetiske regler og prinsipper. Selv om tolkning av åndsverkloven § 45 c første ledd bokstav a dreier seg om jus, og retningslinjene til NP dreier seg om etikk, mener jeg at det i den juridiske interesseavveiningen i forbindelse med personvernet og ytringsfriheten, også dreier seg om etikk. Enkelte av de hensyn som skal tas i den juridiske analyse er etter min oppfatning basert på etiske normer. Det er klart at PFU kun utøver presseetisk kritikk i sin virksomhet, mens domstolen håndhever lovbestemmelsen, men hvor enkelte av de samme etiske hensyn som gjelder for norsk massemedia blir iaktatt. Det ser ut til at de hensyn som i rettspraksis klart blir vektlagt, blir fulgt av PFU som en konsekvens av praksisen. I så henseende fungerer rettspraksis retningsgivende i tråd med lovgivers ønsker når det gjelder de rettslige standarder.

Generalsekretær Per Edgard Kokkvold har etter vedtektene i NP mandat til å få saker prøvd for utvalget. Dette gjorde han i den meget omtalte "Måkerøy-kysset" saken hvor kronprinsen og Mette Marit ble avbildet kyssende på deres private feriested. Bildet var tatt med teleskop, noe som tilsier at bildet ikke var tatt med deres viten eller samtykke og derfor ikke burde offentliggjøres. PFU fant at avbildingen var i strid med Vær varsom-plakaten og offentliggjøringen ble kritisert. Det er etter min oppfatning klart at

personbildevernet er et relativt vern. I litteraturen er det slått fast at i praksis fungerer sondringen som et parameter for hvor sterkt vern de forskjellige offentlige personer har. Den alminnelige oppfatning har vært at jo mer offentlig jo mindre vern (se 3.2.2). I spørsmålet om betydningen av sondring mellom offentlige personer, mener jeg denne betydningen kan ha endret seg. Etter økt mediefokusering og kamp om bilder av kongehusets medlemmer, kan det synes som om kongehuset selv har tatt styringen over mediernes dekning. Som absolutt offentlige personer har det vært erkjent at deres bildevern er svakere enn det som gjelder for andre. Vi har imidlertid sett at pressen i Norge på langt nær er så nærgående som for eksempel de svenske eller tyske mediene, men at kongehuset likevel ønsker å påvirke mediernes fokusering. Dette har de gjort ved å selv regissere en del rene fotoseanser, enkelte ganger uten å gi påfølgende intervju. I fagbladet for journalistikk, Juristen fra 27. februar i år ble forskjellige redaktører intervjuet og spurt om pressen var for servile i forhold til kongehuset. Kommentarene var knyttet til et intervju med kronprins Haakon. Dette intervjuet var gitt i forkant av et styremøte til NP 2. april som kronprinsen var blitt invitert til å delta i, av generalsekretær Per Edgar Kokkvold. Jevnt over svarte de fleste redaktører bekreftende på spørsmål om de syntes pressen var for servile i forhold til kongehuset. En redaktør kritiserte kongehuset for å overstyre. De hadde ved ett tilfelle publisert noe som kongehuset ikke like, noe som resulterte i at de nå stort sett fikk avslag på sine intervjusøknader. Som noen av våre mest offentlige personer, er det enorm etterspørsel etter konge-stoff i mediene, og konkurransen mellom mediene stor. Kongehuset kan derfor benytte sin egen status og etterspørsel som maktfaktor for å styre mediene. Dette vil det i praksis si at kongehuset kan sensurere eller utelukke medier som etter deres oppfatning går over grensene for offentliggjøring av bilder. En slik sensurering av mediene, er noe som etter min oppfatning strider mot lovgivningens formål. Ved det maktmiddel kongehuset har i å sile ut enkelte medier og selv regissere sine fotoseanser, får de et meget sterkt bildevern som i praksis kan bli sterke enn det de relativt offentlige personer har. Dette kan begrense pressens funksjon som fritt og kritisk undersøkende medium. For ytterligere å belyse kongehusets syn på seg selv og sin offentlighet viser jeg til offentliggjøring av bilder av kongefamilien på påskeferie på Capri i år.. For denne offentliggjøring ble mediene kritisert av kongehuset. Enkelte av kongefamiliens medlemmer befant seg på avbildingen på tur i en gate på Capri. I denne situasjonen hvor de befinner seg i offentlig rom, må man etter alminnelig lovtolkning av hva som er offentlige personer, kunne ta bilder av de kongelige og offentliggjøre disse. Dette er

noe kongehuset bør tåle. At de går ut og kritiserer en slik offentliggjøring, er etter min oppfatning tegn på at kongehuset ikke er i takt med resten av samfunnet. Det kan nå synes som om kjendiser fra reality-konsepter og andre virkelighetsdramaer er mer offentlige enn de kongelige. Disse har ingen maktmidler å anvende mot uønsket pressedekning, og det kan virke som om disse nå har fått mindre vern enn andre, som om de nå er blitt absolutt offentlige. En slik utvikling vil etter min oppfatning gå i feil retning.

8.1 Lovgivning contra selvsensur

Det er etter min mening vanskelig å måle virkningen av lovgivningen. I spørsmålet om lovgivningen holder mål, eller om selvsensur er en bedre løsning, har Marianne Levin⁷⁵ gjort en sammenligning av internasjonal bilderett hvor hun gir sin anbefaling i forhold til svensk personbildevern. Fordi svensk lovgivning ikke har tilsvarende sterke personbildevern som i Norge, og på bakgrunn av omfattende fellende uttalelser i det svenske PO/-PON, som er tilsvarende det norsk PFU, mente Marianne Levin at pressens selvsensur ikke fremstod som særskilt preventivt. Fordi pressens selvsensur ikke virker reparerende, hevder Marianne Levin at en lovgivning kan virke preventivt og reparerende, blant annet fordi man kan få erstatning ved lovgivningen. Som rettesnor for eventuell svensk lovgivning viste Marianne Levin til det tyske og norske personbildevern i immaterialretten. I tillegg hevdet hun at eventuell lovgivning ville være enkelt å avgrense. Jeg kan til dels være enig med Levin i at en lovgivning vil kunne virke mer preventiv og reparerende, i hvertfall til en viss grad. En eventuell erstatning er ikke alltid egnet til å rette opp skaden en rettsstridig offentliggjøring har voldet. Når det gjelder avgrensingen, viser denne avhandlingen at det ikke er ubetinget enkelt. Men jeg anser imidlertid ikke at lovgivningen er uten tungtveiende betydning. Etter min oppfatning har lovgivningen slik den er i dag, klart en reell betydning for de saker som blir ført for retten, men også indirekte betydning som retningsgivende både for samfunnet, mediene og PFU ikke minst.

Henry Mæland taler for en omformulering av lovteksten⁷⁶. Han ønsker at lovgivningen skal speilvendes slik at offentliggjøring av personbilder i utgangspunktet er tillatt. Dette

⁷⁵ Marianne Levin 1986 s. 96-97

⁷⁶ Henry John Mæland, 1995 s. 216

vil etter min oppfatning ikke gagne formålet med bestemmelsen på en særlig god måte. Hvis offentliggjøring blir utgangspunktet i loven, vil dette etter min oppfatning signalisere at personbildevernet kommer i andre rekke i forhold til ytringsfriheten. Dette vil kunne skape uforutsigbarhet for de avbildede, samt en mer aggressiv og personfokusert presse som jeg ikke tror samfunnet er tjent med.

8.2 Konklusjon

Når lovgiver velger rettslige standarder er det ofte for å gi anledning til individuell og dynamisk tolkning. Selv om det i praksis kan oppstå problemer ved tolkningen av begrepene, er det ikke sikkert det er lovgivning som ikke strekker til. I en medieverden som stadig utvikler seg både når det gjelder formidlingsmåter og innhold, er det etter min oppfatning en god løsning at lovgivningen inneholder rettslige standarder som kan følge denne utvikling. Innholdet i bestemmelsen avhenger av hva samfunnet til en hver tid legger i det, og spørsmålet er om samfunnet følger lovgivers intensjoner.

Foreliggende rettspraksis som tolket bestemmelsen innskrenkende i forhold til kjendisstoff, var fra 1996. Dette var før reality-konseptene spredte seg utover mediene og medførte en personfokusering som vi ikke har vært i nærheten av å ha tidligere.

Spørsmålet er om vi trenger andre virkemidler for å hindre overtramp eller om reglene må være slik, spesielt med tanke på ytringsfriheten og samfunnets krav på informasjon. Vi kan eventuelt vente på ny rettspraksis som kan sette en ny og mer tidsriktig standard for begrepsforståelsen. Jeg vil i tillegg tro at et medieetisk utvalg som NOU 1996:12 utredet om, fortsatt kan være et alternativ. Noe som utvalget selv heller ikke utelukket. Hvis situasjonen forandret seg, uttalte de at ny vurdering kunne tas opp. Et slikt utvalg vil etter min oppfatning være best tjent med medlemmer utenfor bransjen, eller i det minste at bransjerepresentantene ikke var i flertall. Dette ville sannsynligvis styrke tilliten til utvalget, samt kunne gi et mer balansert resultat.

9 Litteraturliste

Bøker og artikler:

Galtung, Andreas: ”*Fotografiloven med kommentarer*”, Tano 1991

Levin, Marianne, ”*Rätt til egen bild*”, Stiftelsen Juristförlaget vid Stockholms Universitet 1986

Steinvik, Are, ”*Rettsbeskyttelse av personlig særpreg*”, i Festskrift til Mogens Koktvedgaard, København 2003

Mæland, Henry John, ”*Retten til eget bilde og fotografilovens § 15*”, Lov og Rett 1985 s. 195-224

Mossin, Bjørn Åge og Geard, Kathrine, ”*Ber om at barna får være i fred*”, Journalisten 27.2.2004

Allern, Sigurd, ”*Publikum, klagerne og Pressens Faglige Utvalg*”, IJ-rapport 8/97

Forarbeider:

Ot. prp. nr. 17 av 1909. Udkast til lov om fotografirett med motiver 29.12.1906

Ot. prp. nr. 28 (1959-60) Lov om rett til fotografier

NOU 1987: 16, Fotografiretten

Utredninger:

NOU 1996: 12, Medieombud

Dommer:

Rt. 1987 s. 1082

Rt. 2001 s.1691

Rt. 1995 s. 1948

Rt. 1996 s. 390

Rt. 1999 s. 1742

Rt. 1986 s. 1307

Rt. 1998 s. 1009

Jf. BverfG Lexetius.com/2002/5/2743 (Caroline von Monaco)

Avgjørelser fra Pressens Faglige Utvalg:

PFU-sak nr. 083/03

PFU sak nr. 89-094

Elektroniske dokumenter:

Utsnitt fra PFU-basen om bildebruk:

http://81.0.149.237/pfu/a_til_aa/bildebruken.htm

Artikkel av advokat Anne Marie Sejersted om ”Retten til eget bilde – Er du herre over fotografier av deg selv?” dat. 14.04.2004:

<http://www.haavind.no/nytt/12381.html>

Lovregister:

Lov av 12. mai 1961 nr. 2 om opphavsrett til åndsverk m.v. (Åndsverkloven)

Fotografiloven av 17.6.1960 nr. 1

Lov om domstolene av 13.8.1915 nr 5 (Domstolloven)

Alminnelig borgerlig Straffelov av 22.5.1902 nr. 10 (Straffeloven)

Kongeriget Norges Grundlov, av 17. mai 1814

Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (Den europeiske menneskerettighetskonvensjon) av 4. november 1950

(<http://www.jus.uio.no/sekr/studieinformasjon/fagsider/spesialoppgave/retningslinjer>)

10 Vedlegg

Hentet fra <http://www.ij.no/>

Carl-Erik Grimstad med IJ-kontor

Skal utrede "Privatlivets ufred"

Hva er privatlivets fred – og hvor langt kan pressen gå når det gjelder å fravike anonymitet? Hva er en offentlig person – og når blir vedkommende det? Hva betyr den personlige belastningen ved å omtales i mediene ved straffutmålingen?

Dette er noen sentrale problemstillinger som Carl –Erik Grimstad, frilanser og forfatter , skal undersøke. Han har fått støtte fra RAM og PFF til et prosjekt med utgangspunkt i rettssaken mot Espen Høyby høsten 2003. Grimstad vil ha kontor ved IJ mens han arbeider med prosjektet.